



INTERNATIONELLA  
HANDELSHÖGSKOLAN  
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

# Skydd av ägarpositioner i familjeägda små och medelstora aktiebolag

Är skyddet tillräckligt starkt?

Filosofie magisteruppsats inom familje- och associationsrätt

Författare: Anette Lundberg

Handledare: Lars-Göran Sund

Framläggningsdatum: 2009-12-17

Jönköping december 2009

## Magisteruppsats inom Familje- och associationsrätt

Titel:	Skydd av ägarpositioner i familjeägda små och medelstora aktiebolag. Är skyddet tillräckligt starkt?
Författare:	Anette Lundberg
Handledare:	Lars-Göran Sund
Datum:	2009-12-17
Ämnesord	Avyttringsbegränsningar, Önskade aktieförvärv, Skydd av ägarpositioner, Familjeägda små och medelstora aktiebolag

---

### Sammanfattning

Det finns många små och medelstora familjeägda aktiebolag i Sverige och delägare i dessa företag har en stark anledning att skydda sina ägarpositioner i företaget mot oönskade förvärv från nya ägare. Familjemedlemmar har ofta investerat privat förmögenhet i företaget och både äger aktier och arbetar vanligen i företaget vilket innebär att dessa i högre grad än andra är beroende av dess resultat. Delägare i dessa företag önskar i de flesta fall att ägandet kvarstannar inom familjen och att ett framtida skifte till den yngre generationen genomförs. Under företagets livstid kan ett antal situationer och komplikationer inträffa i vilket ett skydd mot oönskade förvärv är motiverat. En ägare kan önska avyttra sin ägarandel, genomgå en äktenskapsskillnad eller plötsligt avlida. Denna uppsats utreder gällande rätt vid skydd av ägarpositioner i små och medelstora familjeägda aktiebolag. Mer specifikt utreds rättsläget huruvida delägare, genom avyttringsbegränsningar, kan erhålla ett tillräckligt starkt skydd mot oönskade aktieförvärv. Ytterligare ett syfte är att ge vissa synpunkter om skyddet av ägarpositioner *de lege ferenda*.

Aktier är enligt ABL 4 kap. 7 § fritt överlåtbara men genom avyttringsbegränsningar i bolagsordningen och aktieägaravtal kan ägare begränsa aktiers fria omsättning. Begränsningar enligt bolagsordningen följer ABL och är bindande för företaget till skillnad mot aktieägaravtal som endast binder aktieägare enligt avtalsrättsliga regler. Skyddet kan förstärkas genom familjerättsliga fång såsom äktenskapsförord och testamente.

Vad för slags skydd som delägare i små och medelstora familjeföretag bör upprätta är individuellt och beroende av det enskilda företaget respektive delägarers unika situation. Skydd av ägarpositioner i dessa företag är inte tillräckligt starkt vilket föranleds av att ABL saknar flexibilitet och valfrihet och eftersom ABL är tillämplig för alla aktiebolag. Det är svårt att tillgodose samtliga företag med ett tillfredsställande skydd mot oönskade förvärv och därför bör en särskild bolagslag *de lege ferenda* upprättas för privata aktiebolag. I denna bolagslag skall aktier inte vara fritt överlåtbara och utgöra särskild egendom per automatik. Det skulle innebära ett starkt grundläggande skydd genom en del tvingande bestämmelser och föredras framför att förenkla regelverket i ABL. Skyddet skall kunna ändras med samtliga ägares samtycke med undantag för tvingande regler. En slags ”oberoendeklausul” kan förslagsvis infogas i lagen som upprätthåller många av fördelarna med förbehållen tillåtna enligt bolagsordningen i ABL varför dessa förbehåll kan överges, alternativt modifieras. Aktieägaravtalets betydelse torde förhoppningsvis minska genom en bolagslag eftersom många av dessa skydd bör omfattas av bolagslagen. Skyddet av ägarpositioner skulle med säkerhet förstärkas genom en bolagslag i vilket små och medelstora företags särskilda skyddsbehov tillgodoses. Denna lag torde bidra till ett bättre företagsklimat vilket främjar vårt näringsliv samtidigt som godtrosvärdhet och osäkerheten kring tredjemans bundenhet bortfaller.

# Innehåll

<b>1</b>	<b>Inledning .....</b>	<b>1</b>
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte .....	2
1.3	Metod .....	3
1.4	Avgränsningar .....	3
1.5	Disposition.....	3
<b>2</b>	<b>Allmänt om familjeägda aktiebolag och avyttringsbegränsningar .....</b>	<b>5</b>
2.1	Inledning.....	5
2.2	Familjeägda aktiebolag .....	5
2.3	Avyttringsbegränsningar.....	6
<b>3</b>	<b>Associationsrätt .....</b>	<b>8</b>
3.1	Inledning.....	8
3.2	Fri överlåtbarhet av aktier.....	8
3.3	Begränsningar genom bolagsordningen.....	8
3.3.1	Inledning .....	8
3.3.2	Hembudsförbehåll.....	9
3.3.2.1	<i>Inledning.....</i>	<i>9</i>
3.3.2.2	<i>Innehåll i hembudsförbehåll.....</i>	<i>10</i>
3.3.2.3	<i>Hembudsförbehåll vid dödsfall.....</i>	<i>12</i>
3.3.2.4	<i>Fördelar med hembudsförbehåll.....</i>	<i>12</i>
3.3.2.5	<i>Nackdelar med hembudsförbehåll.....</i>	<i>12</i>
3.3.3	Förköpsförbehåll .....	13
3.3.3.1	<i>Inledning.....</i>	<i>13</i>
3.3.3.2	<i>Innehåll i förköpsförbehåll.....</i>	<i>13</i>
3.3.3.3	<i>Fördelar med förköpsförbehåll.....</i>	<i>14</i>
3.3.3.4	<i>Nackdelar med förköpsförbehåll.....</i>	<i>15</i>
3.3.4	Samtyckesförbehåll .....	15
3.3.4.1	<i>Inledning.....</i>	<i>15</i>
3.3.4.2	<i>Innehåll i samtyckesförbehåll.....</i>	<i>15</i>
3.3.4.3	<i>Fördelar med samtyckesförbehåll.....</i>	<i>17</i>
3.3.4.4	<i>Nackdelar med samtyckesförbehåll.....</i>	<i>17</i>
3.4	Begränsningar genom aktieägaravtal.....	18
3.4.1	Inledning .....	18
3.4.2	Aktieägaravtals rättsverkan .....	18
3.4.3	Innehåll i aktieägaravtal .....	19
3.4.3.1	<i>Inledning.....</i>	<i>19</i>
3.4.3.2	<i>Inlösen av aktier.....</i>	<i>19</i>
3.4.3.3	<i>Familjerättsligt skydd.....</i>	<i>19</i>
3.4.3.4	<i>Förbudsklausul.....</i>	<i>20</i>
3.4.3.5	<i>Inre marknads klausul "mandatory buy-sell agreement".....</i>	<i>20</i>
3.4.3.6	<i>Förköps- och samtyckesförbehåll .....</i>	<i>20</i>
3.4.3.7	<i>Fördelar med aktieägaravtal i förhållande till bolagsordningen.....</i>	<i>21</i>
3.4.3.8	<i>Nackdelar med aktieägaravtal i förhållande till bolagsordningen.....</i>	<i>22</i>
3.5	Sammanfattning .....	23
<b>4</b>	<b>Familjerätt .....</b>	<b>24</b>
4.1	Inledning.....	24
4.2	Egendomsslag .....	24
4.2.1	Giftorättsgods och enskild egendom.....	24
4.2.2	Samäganderättslig egendom.....	25

4.2.3	Särskild egendom .....	26
4.3	Äktenskapsförord .....	26
4.3.1	Inledning .....	26
4.3.2	Tolkning och jämkning av äktenskapsförord .....	27
4.3.3	Skydd av ägande genom äktenskapsförord .....	27
4.4	Testamente .....	28
4.4.1	Inledning .....	28
4.4.2	Formkrav och tolkning av testamente .....	28
4.5	Bröstarvinges laglott och förstärkta laglottsskyddet .....	28
4.6	Bodelning .....	29
4.6.1	Inledning .....	29
4.6.2	Bodelning under äktenskapet .....	29
4.6.3	Bodelning i anledning av äktenskapsskillnad .....	30
4.6.4	Bodelning i anledning av makes död .....	32
4.6.5	Bodelning mellan sambor .....	34
4.7	Arv .....	34
4.7.1	Inledning .....	34
4.7.2	Dödsboet .....	34
4.7.3	Ensam dödsbodelägare .....	35
4.7.4	Arvskifte .....	35
4.8	Sammanfattning .....	36
<b>5</b>	<b>Analys .....</b>	<b>37</b>
5.1	Inledning .....	37
5.2	Rättsligt osäkra moment .....	37
5.2.1	Inledning .....	37
5.2.2	Hembudsförbehåll .....	37
5.2.3	Förköpsförbehåll .....	38
5.2.4	Samtyckesförbehåll .....	39
5.3	Tillämpning av gällande rätt i praktiken .....	39
5.3.1	Inledning .....	39
5.3.2	Investment AB .....	39
5.3.2.1	<i>Bakgrund</i> .....	39
5.3.2.2	<i>Potentiella hot för företagets ägare</i> .....	39
5.3.2.3	<i>Analytisk rekommendation</i> .....	40
5.3.3	Leffes All Service AB .....	40
5.3.3.1	<i>Bakgrund</i> .....	40
5.3.3.2	<i>Tillämpning av gällande rätt på Leffes All Service AB</i> .....	41
5.3.3.3	<i>Analytisk rekommendation</i> .....	42
5.3.4	Lampino AB .....	42
5.3.4.1	<i>Bakgrund</i> .....	42
5.3.4.2	<i>Tillämpning av gällande rätt på Lampino AB</i> .....	43
5.3.4.3	<i>Analytisk rekommendation</i> .....	43
5.4	Reflektioner och synpunkter .....	44
5.4.1	Inledning .....	44
5.4.2	Är skyddet av ägarpositioner tillräckligt starkt? .....	45
5.4.3	Skyddet av ägarpositioner <i>de lege ferenda</i> .....	46
5.4.4	Avslutande kommentarer .....	48
<b>6</b>	<b>Slutsats .....</b>	<b>49</b>
	<b>Referenslista .....</b>	<b>50</b>

## Förkortningslista

AB	Aktiebolag
ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
AKU	Arbetskraftsundersökningar
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BNP	Bruttonationalprodukt
EU	Europeiska Unionen
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HD	Högsta Domstolen
Ibid	Ibidem
IL	Inkomstskattelag (1999:1229)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 1
NUTEK	Verket för näringslivsutveckling
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SamboL	Sambolag (2003:376)
SCB	Statistiska Centralbyrån
VD	Verkställande direktör
VPC	Värdepapperscentralen
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

# 1 Inledning

*I detta inledande kapitel presenteras uppsatsämnet av en bakgrund följt av uppsatsens syfte, metod och avgränsningar samt disposition.*

## 1.1 Bakgrund

För att främja för delägare i små och medelstora företag att investera långsiktigt i sina företag krävs att deras ägarpositioner är skyddade mot oönskade förvärv från nya ägare.<sup>1</sup> Omkring 90 procent av alla företag i Sverige ägs av en person eller ett fåtal personer som är släkt med varandra som i de flesta fall utgör en familj. I övervägande delen av dessa företag är ägare och företagsledare samma person och verksamheten drivs vanligen av familjemedlemmar.<sup>2</sup> Det finns många små och medelstora familjeägda aktiebolag i Sverige och ägare i dessa önskar i de flesta fall att ägandet bevaras inom familjen och därmed att ett skifte till den yngre generationen blir angeläget i sinom tid. Ägarförändringar blir ofta mer påtagliga desto fler delägare företaget har och ju mer oförutsedda händelser som inträffar. En delägare kan vilja sälja sin andel till högstbjudande, genomgå en äktenskapsskillnad, plötsligt avlida eller ett generationsskifte av företaget kan vara förestående. Det är således viktigt att delägare är skyddade mot att äganderätten inom familjen inte äventyras och att icke önskvärda personer förvärvar aktier i företaget.<sup>3</sup>

En studie åskådliggör att 31 procent av små och medelstora familjeföretag med mer än fyra anställda är ensamägda medan 41 procent är familjeägda och 23 procent är kompanjonsägda samt att genomsnittsåldern för företagets ägare överstiger 60 år. Studien visar även att 33 procent av ägares barn är delägare och 50 procent av barnen arbetar i företaget samtidigt som barnen vanligtvis förvärvar ägarandel i vuxen ålder. Familjeföretag har en viktig betydelse för sysselsättningen i Sverige eftersom 56 procent av de anställda i privat sektor arbetar i familjeföretag som oftast har färre än 50 anställda.<sup>4</sup>

I en rapport från 2006 framgår att familjeföretagen bidrar i det privata näringslivets tillskott till Sveriges BNP med 53 procent och 80 procent av dessa företag planerar att ha kvar sin verksamhet i Sverige och medverka till samhällsutvecklingen i sitt närområde. Samma rapport påvisar att 70 procent av ägare i små och medelstora familjeföretag inte har förberett ett generationsskifte till skillnad mot stora familjeföretag med över 100 miljoner kronor i årlig omsättning.<sup>5</sup> Många små och medelstora familjeföretag kommer inom en snar framtid att behöva genomgå en generationsväxling med tanke på att var fjärde företagare under 2007 var mellan 55-64 år och kommer att gå i pension eller minska sin medverkan i företaget inom de närmsta åren. Dessutom vill 40-60 procent av ägare att familjeföretaget skall övergå till barnen, helt eller delvis. Tillväxten är högre i de företag som nyligen realiserat ett skifte i jämförelse med företag som står inför en ägarväxling.<sup>6</sup> Endast var fjärde företagare planerar dock ett ägarskifte inom familjen.

---

<sup>1</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s 273 ff.

<sup>2</sup> NUTEK 2007:2.

<sup>3</sup> Sund, 2008, s. 15 f.

<sup>4</sup> NUTEK B 2004:6.

<sup>5</sup> Öhrlings PricewaterhouseCoopers Gruppen AB, 2006.

<sup>6</sup> SCB och AKU, 2007 och NUTEK B 2004:6.

Det vanligaste är istället att företaget säljs till utomstående och en mindre del likvideras. Den mest frekventa anledningen till att familjemedlemmar inte övertar familjeföretag är avsaknad av intresse men även bristande kunskap och att det är alltför tidsmässigt krävande att driva företag.<sup>7</sup>

Aktier skall enligt ABL 4 kap. 7 § kunna överlåtas fritt men ägare i familjeägda små och medelstora företag har ett starkt intresse av att begränsa detta för att skydda sina ägarpositioner. Börsnoterade företag har däremot endast ett begränsat intresse av att ägarkretsen och deras möjligheter till förvärv av aktier begränsas och är förhindrade att i bolagsordningen infoga avyttringsbegränsningar.<sup>8</sup> Handelsbolag kan emellertid hindra oönskade förvärv från utomstående eftersom samtliga bolagsmän måste godkänna en ny bolagsmans inträde.<sup>9</sup> Bolagsordningen och aktieägaravtal i små och medelstora företag tenderar omfatta avyttringsbegränsningar.<sup>10</sup> Av en undersökning framgår emellertid att mer än hälften av familjeföretagen saknar aktieägaravtal och endast en tredjedel reglerar ett skifte genom testamente.<sup>11</sup> I praktiken framstår det således som vanligt att stor ovetenskap råder om skyddsbehovet.<sup>12</sup> Avsaknad av skydd kan leda till förödande konsekvenser och långsiktiga planeringar och investeringar kan äventyras om de är förenade med risker.<sup>13</sup>

Behovet av avyttringsbegränsningar för att begränsa oönskade förvärv ser olika ut beroende på familjeföretagets organisation och struktur men det främsta målet är att ge möjlighet till och befrämja tillväxt i företagen.<sup>14</sup> En ensamägare utan familj har i jämförelse med en gift ensamägare ett begränsat intresse av att skydda sina aktier i företaget.<sup>15</sup> Skyddet kan förstärkas med familjerättsliga verktyg såsom äktenskapsförord och testamente och genom arvs- och gåvoskattens avskaffande saknas skattemässiga hinder för benefika överlåtelser inom en familj.<sup>16</sup>

## 1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utreda gällande rätt vid skydd av ägarpositioner i små och medelstora familjeägda aktiebolag. Mer specifikt utreds rättsläget huruvida delägare, genom avyttringsbegränsningar, kan erhålla ett tillräckligt starkt skydd mot oönskade aktieförvärv. Ytterligare ett syfte är att ge vissa synpunkter om skyddet av ägarpositioner *de lege ferenda*.

---

<sup>7</sup> Företagarna, Rapport 2009, s. 10 f.

<sup>8</sup> Sund, 2008, s.17 och Lag (1992:543) om börs- och clearingverksamhet 5 kap. 1 §.

<sup>9</sup> Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag 2 kap. 1 §.

<sup>10</sup> Sund & Bjuggren, s. 5.

<sup>11</sup> Öhrlings PricewaterhouseCoopers Gruppen AB, 2006.

<sup>12</sup> Möte med Mikael Edström.

<sup>13</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 273.

<sup>14</sup> Sund, 2008, s. 18.

<sup>15</sup> Ibid, s. 73.

<sup>16</sup> Lag (2005:194) om undantag från arvsskatt och gåvoskatt.

### 1.3 Metod

Gällande rätt fastställs genom rättsdogmatisk metod vilket innebär en genomgång av rättskällorna lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin i nämnd ordning.<sup>17</sup> Faktabaserade källor såsom NUTEK, SCB och Företagarna har bidragit med statistik och fakta och dessa källor anses ha ett likvärdigt rättskällevärde som doktrinen. Aktieägaravtal analyseras utan stöd av lagtext och prejudikat varför rättsläget är relativt osäkert. Mikael Edström som är advokat på Gärde Wesslau advokatbyrå i Jönköping med inriktning mot rådgivning till främst ägarledda små och medelstora företag har bidragit med kunskap, inspiration och praktisk erfarenhet på området.

### 1.4 Avgränsningar

I enlighet med uppsatsens syfte koncentreras framställningen på associations- och familjerättsliga regler som påverkar avyttringsbegränsningar. Begränsning sker till små och medelstora familjeägda aktiebolag och därmed behandlas inte några andra associationsformer. Vidare begränsas framställningen till att endast behandla familjeföretag där större delen av förmögenheten är investerad i företaget och där familjemedlemmarna är involverade i företagets verksamhet, främst som anställd eller styrelsemedlem. Stora företag berörs inte och inte förekomsten av holdingbolag för att i sådana företag förvärva majoriteten av rösterna i familjeföretaget. Andra ägandeformer såsom ägande via stiftelse hanteras sålunda inte heller. Endast privata och därmed inte publika aktiebolag behandlas eftersom dessa företag inte kan vända sig till allmänheten för att erhålla kapital. Framställningen reserveras för kupongbolag som, till skillnad mot avstämningsbolag med konto- och datorbaserad hantering i avstämningsregister hos VPC enligt ABL 1 kap. 10 §, har möjlighet att utfärda fysiska aktiebrev på begäran av aktieägare (ABL 6 kap. 1 §). Uppsatsen inriktas mot majoritetsägare i familjeföretag och således bortses från problematiken kring minoritetsägande. Vidare bortses från förmyndares förvaltning och redovisningsskyldighet till överförmyndare när underårig förvärvar aktier genom gåva eller arv. Skydd av ägande vid tvångsinlösen, likvidation, ackord och konkurs samt upplåtelse av begränsade sakrätter utsluts på samma sätt som tvistelösning och en utredning om sanktioner. Privatekonomiska aspekter behandlas inte och innebörden av fåmansföretag presenteras endast kortfattat. Framställningen görs med tillämpning av svensk rätt och företag etablerade i Sverige.

### 1.5 Disposition

För att besvara syftet med denna uppsats är uppsatsen disponerad enligt följande.

I *kapitel två* ges läsaren en inledande beskrivning av vad som menas med aktiebolag följt av vad som karakteriserar familjeägda aktiebolag. Sedan redogörs för innebörden av avyttringsbegränsningar och dess problematik.

*Kapitel tre* redogör för associationsrättsliga spørsmål. Kapitlet inleds med en presentation av principen om aktiers fria överlåtbarhet. Därefter följer en redogörelse av tre avyttringsbegränsningar som enligt ABL kan infogas i bolagsordningen och förbehållens för- respektive nackdelar. Sedan beskrivs aktieägaravtal och syftet med ett sådant avtal samt dess generella för- och nackdelar. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

---

<sup>17</sup> Lehrberg, 2006, s. 178.



I *kapitel fyra* presenteras familjerättsliga instrument som kan skydda aktieägare i ett familjeföretag från oönskade förvärv vilka kompletterar förvärvsförbehållen i bolagsordningen respektive aktieägaravtal. Först redogörs för olika begrepp och egendomslag följt av äktenskapsförord och testamente som utgör instrument i syfte att skydda delägare i familjeföretag från oönskade aktieförvärv. Sedan förklaras innebörden av bodelning i tre situationer och arvsrättsliga regler. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

I *Kapitel fem* analyseras gällande rätt. Inledningsvis skall rättsligt osäkra moment avseende förbehåll i bolagsordningen analyseras och därefter skall gällande rätt appliceras utifrån tre fiktiva företag. Egna reflektioner och åsikter kommer att framhåvas och frågan om skyddet av ägarpositioner är tillräckligt starkt eller inte skall besvaras. I kapitlet ges avslutningsvis rättspolitiska synpunkter *de lege ferenda*.

*Kapitel sex* innehåller slutsatser med besvarande av uppsatsens syfte.

## 2 Allmänt om familjeägda aktiebolag och avyttringsbe- gränsningar

*I detta kapitel presenteras inledningsvis vad ett privat aktiebolag är och aktieägares ansvar för bolagets förpliktelser. Sedan redogörs för innebörden av familjeägda aktiebolag respektive avyttringsbe-  
gränsningar.*

### 2.1 Inledning

Aktiebolag är en egen juridisk person vilket innebär att bolaget självt är ansvarigt för sina förpliktelser och aktieägare saknar därmed personligt betalningsansvar för dessa förpliktelser.<sup>18</sup> Aktieägare kan inte tvingas att betala mer än vad aktieägaren investerat i företaget och borgenärer får därmed försöka få betalning för sina fordringar ur bolaget.<sup>19</sup> De flesta små och medelstora företagen i Sverige är privata aktiebolag. Det som utmärker privata aktiebolag är att aktiekapitalet skall uppgå till minst 100 000 kronor och att bolaget inte är bildat i syfte att aktieägandet skall spridas till allmänheten.<sup>20</sup>

### 2.2 Familjeägda aktiebolag

Det saknas en enhetlig definition av begreppet familjeföretag vilket resulterar i att familjeföretag definieras olika i litteraturen.<sup>21</sup> Små och medelstora företag definieras i denna uppsats som företag med maximalt 250 anställda vilket följer EU:s definition.<sup>22</sup> De flesta familjeägda aktiebolag är fåmansföretag. För att ett fåmansföretag skall vara ett familjeföretag förutsätts ett aktiebolag i vilket fyra eller färre personer eller familjer äger aktier (röster) som motsvarar mer än 50 procent av rösterna för samtliga aktier i företaget (IL 56 kap. 2 § 1 p.). Antalet fysiska personer som är ägare i företaget kan vara fler än fyra men antalet familjer får dock inte överstiga fyra.<sup>23</sup>

Familjeföretag kännetecknas vanligtvis av att ägande och ledning är nära knutna till varandra. Det innebär att om en delägare eller familj av någon anledning försvinner är det mer ingripande i ett familjeföretag jämfört med ett annat företag och inte sällan finns delägarer/familjens förmögenhet upparbetad i företaget.<sup>24</sup> Minst en av delägarna/familjerna har vanligtvis direkt inflytande över bolagets ledning och succession eller att ägarfamiljens inflytande utövas genom ett familjeråd.<sup>25</sup> Familjeföretag har ofta som mål att ägandet skall övergå till den yngre generationen under den äldre generationens livstid. Frågor som måste besvaras inför en ägarväxling innefattar bland annat hur ägar-

---

<sup>18</sup> ABL 2 kap. 25 och 1 kap. 3 §§.

<sup>19</sup> Prop. 2004/05:85 s. 196 och 206 samt Bergström & Samuelsson, 2009, s. 48 f.

<sup>20</sup> ABL 1 kap. 5 och 7-8 §§ och Sund & Bjuggren, s. 3.

<sup>21</sup> Sund, 2008, s. 23.

<sup>22</sup> EGT L 107, 30.4.1996, s. 4-9.

<sup>23</sup> Sund, 2008, s. 27.

<sup>24</sup> Danielsson & Sund, 2005, s. 11.

<sup>25</sup> Sund, 2008, s. 23.

strukturen skall se ut, vem som skall vara bolagets VD och hur kostnaderna för generationsskiftet skall påverka företagens verksamhet.<sup>26</sup>

Familjeföretag karakteriseras av att förtroende och lojalitet delägarna emellan är viktigare än i andra företag. Skydd av delägarnas ägarpositioner är av stor betydelse för familjeföretag eftersom oönskade förvärv av aktier från utomstående kan radera företaget samtidigt som det begränsar möjligheterna för nästa generation att ta över.<sup>27</sup> Nya delägare kan ha motstridiga intressen, vara okvalificerade eller ha samarbetssvårigheter vilket kan äventyra hela verksamheten. Detta förhindrar utveckling och kan leda till att delägare väljer att lämna bolaget. Det kontaktnät delägare uppbyggt under sin tid i företaget genom sin lojalitet gentemot andra företag, familj och närmsta omgivningen är värdefull vilket motiverar generationsskiftet inom den egna familjen.<sup>28</sup> Det är således viktigt att delägarna har ett bra förhållande gentemot varandra för att undvika att sådana situationer uppstår. Ett framgångsrikt generationsskifte främjas vanligtvis av att familjemedlemmar kontinuerligt integreras i verksamheten och successivt förvärvar aktier i företaget.<sup>29</sup>

### 2.3 Avyttringsbegränsningar

Fri rörlighet av varor, tjänster, personer och kapital inklusive aktier är grundprincipen i en marknadsekonomi. Att företagare upprättar olika begränsningar kan som främsta anledning vara att upprätthålla och bevara ägarstrukturen i företaget vilket innebär att kontrollen över företaget och dess verksamhet består samtidigt som funktion och struktur är oförändrad. Om balansen delägarna emellan förändras genom att en icke önskvärd delägare tillkommer kan det bli både kostsamt och tidskrävande att bygga upp den igen.<sup>30</sup>

Att bevara äganderätten inom ett familjeföretag kan ses som något värdefullt för samhället.<sup>31</sup> Delägare i familjeföretag har ofta investerat privata likvida medel i företaget och får hela sin inkomst från bolaget vilket innebär att dessa i högre grad än andra är beroende av bolagets resultat. Det är därmed av vikt att bolagets ledning är lojal och att ägarförändringar är sällsynta vilket överensstämmer med företagets framtidsmål som vanligtvis är att främja långsiktiga intressen. För familjeföretag finns ingen egentlig marknad för företagets aktier men förvärv av konkurrenter på marknaden eller förvärv genom bodelning eller arv ger dock incitament för införande av olika avyttringsbegränsningar. Detta för att förhindra oönskade förvärv.<sup>32</sup> De instrument som finns att tillgå är frivilliga och avtalas mellan berörda parter.<sup>33</sup> Avyttringsbegränsningar utgör dock

---

<sup>26</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 276.

<sup>27</sup> Sund & Bjuggren, s. 10.

<sup>28</sup> Sund, 2008, s. 28 f.

<sup>29</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 274 f.

<sup>30</sup> Sund, 2008, s. 17.

<sup>31</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 275.

<sup>32</sup> Sund, 2008, s. 24 f.

<sup>33</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 275.

hinder för grundprincipen om aktiers fria omsättning (ABL 4 kap. 7 §). Genom avyttringsbegränsningar kan majoritetsägare ha fortsatt kontroll över företaget eftersom dessa genom sina röster vid bolagsstämman kan få igenom önskade beslut, till exempel om en delägare avlider eller en betydelsefull ägare lämnar företaget.<sup>34</sup>

Det finns många tillvägagångssätt att utforma avyttringsbegränsningar av familjeföretagets aktier.<sup>35</sup> Dessa är av betydelse när en delägare exempelvis genomgår en äktenskapsskillnad för att hindra att ägarens make genom äktenskapsskillnaden förvärvar äganderätt till aktier. Motsvarande gäller om barn förvärvar äganderätt i företaget på ett oplanerat sätt. Förvärvsbegränsningar i aktieägaravtal kan ha stor betydelse när en delägare avlider och i skapandet av en inre marknad delägarna emellan. Detta kan vara enda chansen för efterlevande att få ekonomisk kompensation för aktier i företaget samtidigt som aktierna förvärvas av övriga ägare och därmed kvarhålls inom familjen.<sup>36</sup>

Små och medelstora familjeägda aktiebolags avsaknad av en marknad för försäljning av företagets aktier kan leda till svårigheter för en delägare som vill avyttra. Det blir mer påtagligt om övriga delägare inte är intresserade av att förvärva aktierna eftersom dessa endast i begränsad omfattning är skyldiga att lösa in en delägars aktier.<sup>37</sup> Företagen brottas med motstridiga intressen i form av ett ömsesidigt förtroende och lojalitet delägare emellan för att förverkliga verksamhetens mål samtidigt som en delägare måste ha möjlighet att avyttra sina aktier på godtagbara villkor när denne av någon anledning så önskar.<sup>38</sup> ABL 29 kap. 3-4 §§ reglerar inlösen av aktier i vilket en aktieägare kan bli skyldig att lösa in en annan ägares aktier. ABL erbjuder således en möjlighet för delägare att sälja sina aktier till övriga ägare vilket innebär att avsaknaden av en öppen marknad för försäljning av aktier minimeras.<sup>39</sup> Detta är av stor betydelse främst när en aktieägare avlider och en försäljning av delägens aktier kan genom detta bidra till försörjning åt efterlevande.<sup>40</sup> Avyttringsbegränsningar kan innebära svårigheter för en aktieägare att överlåta aktier i företaget samtidigt som det innebär en skyldighet för nya ägare att förvärva dessa. Det är inte fördelaktigt att varken ha ett strikt förbud mot restriktioner eller en fullständig frihet att begränsa förvärv av äganderätt i ett familjeägt litet eller medelstort företag.<sup>41</sup> Olika förvärvsbehåll är således viktiga för att förhindra oönskade förvärv åt båda håll och dessa presenteras i den fortsatta framställningen. Det framgår dock att företagare har stor ovetskap om dess skyddsbehov och vad konsekvenserna vid avsaknad av skydd kan resultera i. Detta eftersom företag kan verka i många år och även avvecklas utan att skydd mot oönskade förvärv upprättas.<sup>42</sup>

---

<sup>34</sup> Sund, 2008, s. 28 f.

<sup>35</sup> Sund mfl., s. 3.

<sup>36</sup> Sund, 2008, s. 25.

<sup>37</sup> Ibid, s. 71 f.

<sup>38</sup> Ibid, s. 26.

<sup>39</sup> Ibid, s. 29.

<sup>40</sup> Belcher, 1994.

<sup>41</sup> Sund & Bjuggren, 2007, s. 276 f.

<sup>42</sup> Möte med Mikael Edström.

## 3 Associationsrätt

*För ökad förståelse av de associationsrättsliga reglerna beskrivs i detta kapitel inledningsvis huvudprincipen om aktiers fria överlåtbarhet följt av en redogörelse av de tre avyttringsbegränsningar som är tillåtna i bolagsordningen enligt ABL. Efter varje presentation skildras för- och nackdelar med dessa förbehåll. Sist förklaras innebörden av aktieägaravtal och dess konstruktion samt generella för- och nackdelar med förbehåll i aktieägaravtal. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.*

### 3.1 Inledning

ABL gör en åtskillnad på aktieägare som utövar sin bestämmanderätt på bolagsstämman och bolagets ledning som utgörs av styrelsen och VD.<sup>43</sup> För mindre bolag med endast en eller några få ägare blir ABL:s formalia mest en illusion och kan i dessa företag innebära onödigt arbete och formaliteter utan betydelse. Detta eftersom samtliga aktiebolag i Sverige måste följa ABL oavsett storlek vilket leder till att små och medelstora företag med en begränsad omsättning måste följa samma regelsystem och upprätta handlingar samt protokoll motsvarande ett stort aktiebolag med flera miljarder i omsättning, såsom IKEA. Oavsett hur många ägare ett aktiebolag har måste samtliga bolag varje år upprätta en handling eller protokoll för att visa att företaget bedriver verksamhet.<sup>44</sup>

### 3.2 Fri överlåtbarhet av aktier

Aktier är som huvudregel fritt överlåtbara (ABL 4 kap. 7 §). Överlåtelse omfattar främst köp, byte och gåva vilka är de vanligaste singularfången men omfattar även aktier som ingår i konkursbo. Övergång av äganderätt innefattar däremot universalfång genom främst arv, bodelning och testamente.<sup>45</sup> Den fria överlåtbarheten av aktier omfattar således båda fången. Att överlåtelsen är fri innebär att bolaget eller övriga aktieägare inte har möjlighet att godkänna eller hindra en ny aktieägares inträde i bolaget.<sup>46</sup>

### 3.3 Begränsningar genom bolagsordningen

#### 3.3.1 Inledning

Ägare i familjeföretag har tre möjligheter att genom bolagsordningen begränsa aktiers fria överlåtbarhet för att bevara kontrollen över ägandet i företaget vilka framgår av undantagsbestämmelserna i ABL 4 kap. 7 §. De tre i ABL lagstadgade begränsningarna är samtyckesförbehåll, förköpsförbehåll och hembudsförbehåll.<sup>47</sup> Förarbetena understryker att möjliga avyttringsbegränsningar i bolagsordningen endast skall vara de i ABL uppräknade som följaktligen är avsedda att vara uttömmande.<sup>48</sup> Av ABL 4 kap. 7 § framgår emellertid att andra begränsningar kan följa av lag.

---

<sup>43</sup> ABL 7-8 kap.

<sup>44</sup> Sandström, 2007, s. 171.

<sup>45</sup> Prop. 2004/05:85 s. 253, 548 och 555.

<sup>46</sup> ABL 4 kap. 10 § och Sjöman, 2008, s. 46 f. och 53.

<sup>47</sup> ABL 4 kap. 8, 18 och 27 §§.

<sup>48</sup> Prop. 2004/05:85 s. 250 f.

Avyttringsbegränsningar har till syfte att skydda ägarpositioner och reglerna har enligt förarbetena införts för att upprätthålla vissa behov på grund av det säregna förhållande som karakteriserar familjeföretagare.<sup>49</sup> Det motiveras främst av att konkurrenter på marknaden och icke önskvärda personer skall förhindras att förvärva ägarandel i företaget eller att balansen aktieägare emellan snedvrids.<sup>50</sup> Förbehållen kan vara berättigade för en företagarfamilj som vill att ägandet skall vara intakt och att ett förvärvsförbehåll skall få verkan gentemot bolaget.<sup>51</sup> Detta betyder att förvärv i god tro inte är möjligt.<sup>52</sup> Enligt ABL 7 kap. 43 § 2 p. krävs vid beslut om ändring av bolagsordningen vid redan utgivna aktier att samtliga närvarande vid bolagsstämman godkännt beslutet och att dessa tillsammans representerar minst 90 procent av aktierna i företaget. När det gäller ändring i bolagsordningen av ej utgivna aktier krävs däremot två tredjedelar av både de givna rösterna och de aktier som representeras vid bolagsstämman (ABL 7 kap. 42 §).

Hembudsförbehåll finns i omkring 90 procent av de svenska aktiebolagen och är främst avsedda att användas i små och medelstora bolag.<sup>53</sup> Samtyckes- och förköpsförbehåll infördes först genom 2005 års ABL. Motiven till införandet av ytterligare förbehåll för att begränsa aktiers fria omsättning var att det i jämförbara bolag i ett internationellt perspektiv ofta finns stora möjligheter att i bolagsordningen begränsa den fria omsättningen och att vissa länder även tillåter förbudsklausuler.<sup>54</sup> Det är Bolagsverket som registrerar ärenden enligt ABL (ABL 27 kap. 1 §). Bolagsverket kan vägra registrering efter föreläggande om rättelse om anmälan inte uppfyller ABL:s uppställda krav för registrering och beslut kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.<sup>55</sup>

Nedan följer i tre separata avsnitt en beskrivning av begränsningar tillåtna i bolagsordningen enligt ABL. Hembudsförbehåll presenteras först eftersom det är tillämpligt vid alla fång och därefter följer en beskrivning av samtyckes- respektive förköpsförbehåll som reserveras för singularfång.<sup>56</sup>

### **3.3.2 Hembudsförbehåll**

#### **3.3.2.1 Inledning**

Med hembudsförbehåll avses enligt ABL 4 kap. 27 § ett förbehåll som intas i bolagsordningen om att en aktieägare eller någon annan skall ha rätt att förvärva en aktie som har övergått till en ny ägare. Bestämmelsen förutsätter således att en övergång redan har skett. Hembudsförbehåll har till syfte att göra det möjligt för ägare att kunna begränsa ägarkretsen i företaget och HD har i ett rättsfall uttryckt detta som att ”hålla ovidkom-

---

<sup>49</sup> Prop. 2004/05:85 s. 250.

<sup>50</sup> Prop. 2004/05:85 s. 249 f. och Sandström, 2007, s. 144 f.

<sup>51</sup> Sund, 2008, s. 73 f.

<sup>52</sup> Sund mfl., s. 6.

<sup>53</sup> Prop. 2004/05:85 s. 253 och Sandström, 1976, s. 36 ff. och 53 ff.

<sup>54</sup> Prop. 2004/05:85 s. 250 f.

<sup>55</sup> ABL 27 kap. 2 § och 31 kap. 2 § 1 st. 3 p.

<sup>56</sup> Sund, 2008, s. 77.

mande borta från aktieägarkretsen och värna om maktbalansen i bolaget”.<sup>57</sup> Hembudsförbehåll är tillåtet i alla privata aktiebolag (ABL 1 kap. 10 §) och förekommer sällan i aktieägaravtal i vilket förköps- eller samtyckesförbehåll är vanligare.<sup>58</sup>

### 3.3.2.2 Innehåll i hembudsförbehåll

Vissa uppgifter skall framgå av ett hembudsförbehåll för att registrering skall bifallas. Hembudsförbehåll har ett omfattande tillämpningsområde eftersom lösningsrätten kan gälla vid alla slags fång, med begränsning av vad förbehållet reglerar (ABL 4 kap. 28 § 1 st. 1 p.). På motsvarande sätt kan förvärv från utmäta aktier och konkursbon inkluderas.<sup>59</sup> Flera olika förbehåll kan exempelvis gälla i bolagsordningen för olika aktieslag och det skall av förbehållet framgå om partiell inlösen är möjlig.<sup>60</sup>

Vilka personer som har hembuds rätt och i vilken ordning dessa skall erbjudas att lösa aktierna eller fördelningen dem emellan skall framgå av förbehållet (ABL 4 kap. 28 § 1 st. 3 p.). Detta med beaktande av att bolaget självt inte kan vara förvärvare eftersom ett företag inte får förvärva egna aktier (ABL 19 kap. 4-5 §§). Hembudsförbehållet kan ge en person eller vissa personer lösningsrätt men även en krets av personer som till exempel alla aktieägare som finns med i aktieboken när hembud är aktuellt.<sup>61</sup> Det anses däremot inte tillåtet att låta styrelsen få bestämma vem som skall ha rätt till inlösen. Det kan regleras att fördelningen skall göras i proportion till tidigare aktieinnehav eller att aktierna skall fördelas lika mellan samtliga lösningsberättigade.<sup>62</sup>

Villkor som ger en otillbörlig fördel eller nackdel för någon part kan jämkas enligt ABL 4 kap. 34 §, men i övrigt råder avtalsfrihet.<sup>63</sup> I hembudsförbehållet kan ett bestämt pris anges eller att en viss metod för beräkning av priset skall användas.<sup>64</sup> Saknas prisuppgift i hembudet skall priset bestämmas till marknadsvärdet.<sup>65</sup> Utgångspunkten vid värdering av aktier skall vara vedertagna principer och grundas normalt på bolagets resultat men jämförelser med aktier av liknande slag kan göras. Uttrycket ”under normala förhållanden” tyder på att tillfälliga faktorer som påverkat aktiens värde inte har någon inverkan.<sup>66</sup> Andra villkor än pris får inte lämnas utan avseende vilket innebär att dessa villkor

---

<sup>57</sup> Prop. 2004/05:85 s. 253 och NJA 1977 s. 726.

<sup>58</sup> Sund, 2008, s. 77 och 133 f.

<sup>59</sup> Prop. 2004/05:85 s. 561.

<sup>60</sup> ABL 4 kap. 7 och 28 §§ 1 st. 2 p. samt Prop. 2004/05:85 s. 256, 269 och 548 samt 561.

<sup>61</sup> Johansson, 2007, s. 101 f.

<sup>62</sup> Prop. 2004/05:85 s. 555.

<sup>63</sup> ABL 4 kap. 28 § 1 st. 4 p. och Prop. 2004/05:85 s. 548 och 555.

<sup>64</sup> Prop. 2004/05:85 s. 548, 555 och 561

<sup>65</sup> ABL 4 kap. 28 § 2 st. och Prop. 2004/05:85 s. 555 och 561.

<sup>66</sup> Prop. 2004/05:85 s. 811 f.

alltid skall framgå av förbehållet.<sup>67</sup> Av förarbetena framgår inte vilka andra villkor det kan vara fråga om och inte vad som händer vid avsaknad av dessa villkor i förbehållet.<sup>68</sup>

I hembudsförbehåll skall anges inom vilken tid lösningsrätten skall påkallas hos bolaget, den får dock inte överstiga två månader (ABL 4 kap. 28 § 1 st. 5 p.). Enligt förarbetena måste hembudet komma styrelsen till handa för att tidsfristen skall börja löpa.<sup>69</sup> Om ingen lösningsberättigad inom föreskriven tid utnyttjar sin rätt till lösen är lösningsrätten förlorad och den temporära aktieägaren har rätt att registrera sig som ägare till aktierna (ABL 4 kap. 35 § 1 st.). Köpeskillingen för aktierna skall enligt ABL 4 kap. 28 § 1 st. 7 p. betalas inom en månad efter lösenöverenskommelsen och ersättningen kan jämkas i vissa fall (ABL 4 kap. 34 §). Enligt rättspraxis framgår att det för aktiernas betalning är tillräckligt om pengarna finns tillgängliga på bank och en lösningsberättigad person kan avvakta med betalning tills aktiebrevet kommit berörd person till handa.<sup>70</sup>

Tiden för talans väckande skall göras minst en och högst två månader från den dag lösningsanspråket gjordes gällande hos bolaget varför lösningsberättigad annars förlorar sin rätt.<sup>71</sup> Tiden för betalning av aktier som är föremål för inlösen får inte överstiga en månad från den tidpunkt när priset blev bestämt mellan parterna, genom skiljedom eller lagakraftvunnen dom.<sup>72</sup> Anmälan skall innehålla uppgift om den ersättning som har betalats för aktierna och förvärvarens villkor för inlösen (ABL 4 kap. 28 § 1 st. 4 p. och 2 st.). Förvärvaren är förhindrad att ange villkor som strider mot bolagsordningen.<sup>73</sup> Om förvärvaren inte hembjuder aktierna kan talan väckas hos domstol om att aktierna skall hembjudas.<sup>74</sup> När anmälan har inkommit skall styrelsen omedelbart anteckna anmälan och datum i aktieboken och meddela lösningsberättigade personer om hembudet.<sup>75</sup> Vid underlåtelse kan styrelsen bli skadeståndsskyldig (ABL 29 kap. 1 §).

För att särskilja aktier med hembud från aktier som saknar hembud skall det antecknas på aktiebrevet och att aktien är föremål för hembud skall även framgå av aktieboken (ABL 6 kap. 2 § och 5 kap. 5 § 1 st. 5 p.). Om en sådan anteckning saknas är begränsningen ändå giltig mot en förvärvare och om styrelsen försummat att göra en sådan anteckning kan styrelsen på motsvarande sätt som ovan bli skadeståndsskyldig.<sup>76</sup> Den som har förvärvat en aktie som är föremål för hembudsplikt får inte skrivas in i aktieboken förrän tidpunkten inom vilken lösningsberättigade måste utnyttja sin lösningsrätt har passerat (ABL 4 kap. 35 §). Varken förvärvaren eller den tidigare ägaren har rösträtt

---

<sup>67</sup> Prop. 2004/05:85 s. 555 och 561.

<sup>68</sup> Sjöman, 2008, s. 165.

<sup>69</sup> Prop. 2004/05:85 s. 550.

<sup>70</sup> NJA 1977 s. 726.

<sup>71</sup> ABL 4 kap. 28 § 1 st. 6 p. och Sjöman, 2008, s. 167.

<sup>72</sup> ABL 4 kap. 28 § 1 st. 7 p. och Prop. 2004/05:85 s. 549 och 561.

<sup>73</sup> Prop. 2004/05:85 s. 556 f.

<sup>74</sup> ABL 4 kap. 30 § 1 st. och Prop. 2004/05:85 s. 255 och 562.

<sup>75</sup> ABL 4 kap. 31 § och 5 kap. 7 § samt Prop. 2004/05:85 s. 563.

<sup>76</sup> ABL 5 kap. 7 § och 29 kap. 1 § samt Prop. 2004/05:85 s. 574 och 585.



för aktierna under hembudstiden.<sup>77</sup> Det får i bolagsordningen däremot regleras att någon av dem skall kunna utöva rättigheter förknippade med aktierna under hembudstiden (ABL 4 kap. 35 § 2 st.). Den som utövar dessa rättigheter har samma ansvar som andra aktieägare, exempelvis personligt betalnings- och skadeståndsansvar.<sup>78</sup> Förvärvaren har emellertid rätt till utdelning under hembudstiden och kan utöva sina rättigheter i övrigt gentemot bolaget, trots att denne inte finns införd i aktieboken.<sup>79</sup>

### **3.3.2.3 Hembudsförbehåll vid dödsfall**

Enligt ABL 4 kap. 29 § gäller hembudsförbehåll mot dödsboet om en aktieägare avlider vars aktier är föremål för hembudsförbehåll som omfattar universalfång och om aktierna inte inom ett år från dödsfallet övergår till en ny ägare. Aktier som omfattas av hembudsförbehåll kommer vid aktieägarens bortgång att inkluderas i den avlidnes dödsbo och anses därmed inte ha övergått till ny ägare så länge dödsboet förblir oskiftat eller om aktierna i annat fall avyttras.<sup>80</sup> Dödsboet innehar rättigheterna för aktierna under denna tid.<sup>81</sup>

### **3.3.2.4 Fördelar med hembudsförbehåll**

En fördel med hembudsförbehåll är att delägare, när en ägarövergång sker, får reda på vem den tilltänkta ägaren är. En annan fördel är att hembudsförbehåll utgör det enda förbehåll som genom bolagsordningen kan omfatta alla slags fång. Godtrosförvärv kan inte göras vid förbehåll som omfattas av bolagsordningen eftersom förbehållet är gällande mot bolaget och aktieägare är bundna av vad bolagsordningen stipulerar. En förvärvare får på egen hand kontrollera bolagsordningens innehåll och att denna är registrerad eftersom det i sådana fall får anses ha kommit till allmänhetens kännedom.

### **3.3.2.5 Nackdelar med hembudsförbehåll**

En nackdel med hembudsförbehåll är att förbehållet inte hindrar att en delägare tillfälligt överlåter sina aktier i företaget till en förvärvare som kan vara opassande som ny delägare i företaget. Ett hembudsförbehåll innebär ett omfattande förfarande vilket resulterar i att förbehållet är mindre lämpat när beslut om singularfång måste tas relativt omgående och osäkerhet råder om vem som kan utöva rättigheter över aktierna under hembudstiden. Denna osäkerhet kan undvikas om det i bolagsordningen föreskrivs att antingen överlåtaren eller förvärvaren har rösträtt till aktierna på bolagsstämman under hembudstiden och vid avsaknad av en sådan reglering kan makten i företaget snedvridas. Nuvarande bestämmelse medför oönskade följder eftersom aktieägare i en hembudssituation kan bestämma att överlåtaren eller den temporära förvärvaren skall erhålla rösträtten oavsett om överlåtaren har överlåtit äganderätten till aktierna och därmed gjort klart att denne inte längre vill vara aktieägare i företaget. Att den temporära förvärvaren kan erhålla rösträtten som den i ett senare skede kan förlora står i strid med det bakomliggande syftet med hembudsförbehåll som är att skydda aktieägare från oönskade förvärv, varför regeln framstår som obefogad. För att nå en majoritet i en specifik

---

<sup>77</sup> ABL 7 kap. 2 och 8 §§ och Sjöman, 2008, s. 227 f.

<sup>78</sup> ABL 25 kap. 19 § och 29 kap. 3 §.

<sup>79</sup> ABL 4 kap. 35 § 2 st. och 4 kap. 37-38 §§.

<sup>80</sup> NJA 1954 s. 445.

<sup>81</sup> ABL 4 kap. 30 § och Prop. 2004/05:85 s. 255 och 561 f.

fråga på bolagsstämman om till exempel storlek på utdelning eller en ny styrelsemedlems inträde måste aktieägare i en sådan situation skapa nya röstgrupper som tillsammans kan nå majoritet.

Om övriga delägare vill utöva lösningsrätt till aktier under hembudstiden kan ekonomiska aspekter vara ett hinder. Att priset för aktierna i förväg har bestämts kan vara en lösning eftersom kostnaderna då kan förutses och pengar kan avsättas för aktiers eventuella förvärvande alternativt att bolaget självt står för kostnaden. En annan nackdel är att hembudsförbehåll som omfattar övergång av ägande eller förvärv genom arv, testamente eller bodelning i anledning av dödsfall inte gäller mot dödsboet under det första året vid en ägares bortgång. När ett år har passerat och om arvskitte inte genomförts har dock övriga ägare rätt att lösa in aktierna. Det är således dödsbodelägare som har rätt till aktierna under det första året. Om den avlidna var majoritetsägare i företaget åsamkar det stora bekymmer för övriga ägare, främst genom den makt som dödsbodelägare i en sådan situation besitter. Genom ABL sker en passivering av en sådan majoritetspost vilket leder till att en annan än lösningsberättigade får kontroll över företaget under viss tid som eventuellt inte deltagit eller investerat något kapital i företaget. Vad gäller bestämmelsen om att andra villkor än pris alltid skall framgå råder stor osäkerhet om vad dessa andra villkor är eftersom inget konkret framgår av förarbetena och motsvarande gäller för samtyckes- och hembudsförbehåll. Enligt författarens mening måste dessa villkor motsatsvis vara alla andra villkor som enligt lag skall framgå av förbehållet.

### **3.3.3 Förköpsförbehåll**

#### **3.3.3.1 Inledning**

Med förköpsförbehåll avses ett förbehåll i vilket en aktieägare eller någon annan skall erbjudas att köpa aktier innan dessa i annat fall överlåts till en ny ägare. Förbehållet är mest användbart i mindre aktiebolag. Syftet med införandet av förköpsförbehåll i ABL är enligt förarbetena att det är alltför restriktivt att endast tillåta hembudsförbehåll i bolagsordningen och att förköpsförbehåll är en betydligt vanligare företeelse internationellt sett när det gäller att begränsa aktiers fria omsättning.<sup>82</sup>

Rätten att överta aktier vid ett förköpsförbehåll inträder före själva överlåtelsen vilket innebär att problematiken kring rösträtt respektive vem som har rättigheten till aktierna under hembudstiden uteblir. Den som är inskriven som aktieägare på ett avstämningskonto har rätt att förfoga över aktier och en förvärvare blir genom registreringen av anmälan om överlåtelsen skyddad mot den tidigare ägarens borgenärer.<sup>83</sup>

#### **3.3.3.2 Innehåll i förköpsförbehåll**

Förköpsförbehåll har ett mer begränsat tillämpningsområde än hembudsförbehåll med tanke på att förbehållet endast gäller vid singularfång. Av resonemanget enligt förarbetena följer att ett förköpsförbehåll inte skulle vara ändamålsenligt när det gäller äganderättsövergång genom arv eller testamente eftersom aktieägaren har avlidit och således inte kan lämna ett förköpserbjudande.<sup>84</sup> Om aktier överlåts i strid med ett förköpsförbe-

---

<sup>82</sup> ABL 4 kap. 18 § och Prop. 2004/05:85 s. 250 f. och 260 f. samt 265.

<sup>83</sup> Lag (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument 6 kap. 1-2 §§.

<sup>84</sup> ABL 4 kap. 20 § och Prop. 2004/05:85 s. 263.

håll är överlåtelsen ogiltig vilket medför att aktier skall återlämnas och ersättning för dessa skall återgå.<sup>85</sup>

Ett förköpsförbehåll har mestadels samma innehåll som hembudsförbehåll.<sup>86</sup> Det skall således av förköpsförbehållet framgå om partiell inlösen är tillåten, vilka personer som har förköpsrätt och den inbördes turordningen dem emellan, villkoren för förköpsförbehållet samt möjligheterna till jämkning av villkoren.<sup>87</sup> Aktieägare som vill överlåta aktier i ett bolag måste först erbjuda den eller de personer som enligt bolagsordningen är angivna som förköpsberättigade att förköpa aktierna. Det skall också framgå inom vilken tid förköpsanspråk skall göras gällande hos bolaget och den tid inom vilket betalning för aktierna skall erläggas.<sup>88</sup> Förköpsförbehåll kan också vara tillämpligt vid överlåtelse av utmäta aktier eller aktier som ingår i konkursbo.<sup>89</sup>

Om tvist uppstår skall tiden inom vilket talan skall väckas vid allmän domstol eller hos skiljenämnd framgå.<sup>90</sup> Den rättsliga prövningen skall som huvudregel göras i allmän domstol men bolagsordningen kan föreskriva att tvist skall lösas genom skiljedom.<sup>91</sup> Om talan inte väcks inom den i bolagsordningen bestämda tiden har överlåtaren rätt att enligt ABL 4 kap. 25 § överlåta aktierna under en tidsperiod om sex månader utan att en ny anmälan måste göras till styrelsen. Detta med begränsning av att överlåtelse inte får ske på för förvärvaren förmånligare villkor jämfört med de villkor som överlåtaren presenterade i anmälan och det skall av aktiebrevet framgå att aktien är föremål för förköpsförbehåll.<sup>92</sup> Generellt kan sägas att förköpsförbehåll i bolagsordningen inte är lämpligt i företag med många aktieägare och gränsen bör gå vid omkring tio delägare.<sup>93</sup> I övrigt överensstämmer förköp med reglerna för hembud.<sup>94</sup>

### **3.3.3.3 Fördelar med förköpsförbehåll**

Förköpsförbehåll innebär ett enklare och effektivare förfarande än hembud och några osäkra rättsverkningar uppkommer inte eftersom förbehållet aktualiseras före en överlåtelse av aktier. En överlåtare behöver inte namnge en ny förvärvare vilket är till fördel för överlåtaren men inte för förköpsberättigade som i sådana fall är i ovetskap om vem de riskerar att få in som ny ägare i företaget.

---

<sup>85</sup> ABL 4 kap. 26 § och Prop. 2004/05:85 s. 554 och 559.

<sup>86</sup> ABL 4 kap. 19 § jämfört med 28 § och 35 § 2 st. 2 p.

<sup>87</sup> ABL 4 kap. 19 § 1 st. 2-4 p. och 2 st. samt 24 §.

<sup>88</sup> ABL 4 kap. 19 § 1 st. 5 och 7 p.

<sup>89</sup> Prop. 2004/05:85 s. 555.

<sup>90</sup> ABL 4 kap. 19 § 1 st. 6 p. och 22 §.

<sup>91</sup> Prop. 2004/05:85 s. 262.

<sup>92</sup> ABL 4 kap. 20 § och 25 § sista p. samt 6 kap. 2 § 1 st. 5 p.

<sup>93</sup> Möte med Mikael Edström.

<sup>94</sup> Se avsnitt 3.3.2.2 ovan om innehåll i hembudsförbehåll.

### **3.3.3.4 Nackdelar med förköpsförbehåll**

En nackdel med förköpsförbehåll är att det inte kan omfatta universalfång i bolagsordningen. Det kan därför vara ett alternativ att komplettera ett förköpsförbehåll med ett hembudsförbehåll omfattande universalfång i bolagsordningen. Förköpsförbehåll erbjuder ett smidigare förfarande än hembudsförbehåll men är ändå omfattande och kostnader uppkommer vid inlösen. Om lösningsrätten inte utnyttjas förfaller rätten och aktierna övergår till påtänkt förvärvare. Detta trots att det finns en tidsgräns inom vilket detta skall göras. Att bestämmelse saknas i bolagsordningen om att önskvärd förvärvare skall identifieras är till stor nackdel för förköpsberättigade. För att undkomma denna osäkerhet, vilket främjar företagets långsiktiga intressen, bör lagstiftningen istället reglera att det genom förköpsförbehåll i bolagsordningen skall framgå vem den önskvärda förvärvaren är. Det kan innebära att bolagsordningen frekvent kan behöva ändras för att tilltänkt förvärvare alljämt skall vara påtänkt vid händelse att förbehållet kommer till användning. Övriga delägare är emellertid i normalfallet införstådda med vem den förköpsberättigade är eftersom det kan utläsas av bolagets aktiebok. Förköpsförbehåll i bolagsordningen är generellt sett inte är lämpligt i företag med många aktieägare eftersom förköpsprocessen i sådana fall riskerar att bli omfattande.

### **3.3.4 Samtyckesförbehåll**

#### **3.3.4.1 Inledning**

Enligt ABL 4 kap. 8 § får det i bolagsordningen infogas ett förbehåll om att en eller flera aktier får överlåtas till en ny ägare endast med bolagets samtycke. Syftet med införandet av samtyckesförbehåll i ABL är att det för aktieägare skulle vara en enklare och mer effektiv lösning att infoga samtyckesförbehåll direkt i bolagsordningen istället för att genom aktieägaravtal reglera spørsmålet. I förarbetena till 1975 års ABL infördes inte samtyckesförbehåll främst på grund av risken för maktmissbruk. I förarbetena till ABL 2005 har klarlagts att det finns ett behov av samtyckesförbehåll och att det är möjligt att reglera förbehållet så att oönskade följder minimeras samt att samtyckesförbehåll kan vara ett tilltalande alternativ till övriga två förbehåll.<sup>95</sup>

#### **3.3.4.2 Innehåll i samtyckesförbehåll**

Enligt ABL 4 kap. 9 § 1 st. 1 p. och 11 § skall den som vill överlåta aktier som är föremål för ett samtyckesförbehåll före överlåtelsen ansöka hos bolagets styrelse om samtycke. Den som ansöker om samtycke måste presentera den tilltänkta förvärvaren vilket saknas vid förköp. Jämfört med hembuds- och förköpsförbehåll behöver aktieägare i ett samtyckesförbehåll således inte i förväg bestämma vem eller vilka som skall överta aktierna om någon aktieägare i framtiden vill lämna företaget (ABL 4 kap. 9 och 12 §§). Förarbetena förklarar emellertid att förbehållet kan reglera vem eller vilka som skall ha rätt att förvärva aktierna om samtycke inte lämnas.<sup>96</sup> Av anmälan skall framgå om överlåtaren önskar att bolaget vid vägrat samtycke presenterar en annan förvärvare och i sådana fall skall överlåtaren delge alla villkor för överlåtelsen. Oavsett om styrelsen eller bolagsstämman skall bestämma samtyckesfrågan skall ansökan om samtycke framställas hos bolagets styrelse. Är det bolagsstämmans uppgift att pröva ansökan skall styrelsen därefter tillkalla denna men styrelsen och bolagsstämman är förhindrade att delegera

---

<sup>95</sup> Prop. 2004/05:85 s. 264 f.

<sup>96</sup> Prop. 2004/05:85 s. 265 ff.

eller uppta åt någon annan att besluta i samtyckesfrågan.<sup>97</sup> Förbehållet får endast omfatta singularfång och en prövning görs före överlåtelsen i likhet med förköpsförbehåll.<sup>98</sup> Det går däremot inte att genom samtyckesförbehåll inkludera överlåtelse av utmäta aktier eller aktier som ingår i konkursbo till skillnad mot övriga förbehåll. Partiell inlösen är emellertid tillåten.<sup>99</sup>

Enligt ABL 4 kap. 9 § 1 st. 4 p. är bolaget när det vägrat samtycke skyldigt att presentera en annan förvärvare om den som ansöker om samtycke har begärt det och dessa villkor skall framgå av samtyckesförbehållet (ABL 4 kap. 12 §). Enligt förarbetena behöver förbehållet däremot inte ange vem den alternativa förvärvaren är utan det kan vara upp till bolaget självt att avgöra.<sup>100</sup> Om sådan anvisning saknas får samtycke inte vägras om bolaget inte inom föreskriven tid givit sitt samtycke till överlåtelsen (ABL 9 § 1 st. 5 p). Motiven till bestämmelsen är att hindra att samtyckesförbehåll missbrukas eller att förbehållet tillämpas på ett otillbörligt sätt.<sup>101</sup> Att bolaget skall visa skälen till ett vägrat samtycke innebär att ett omotiverat beslut kan bli föremål för prövning i domstol eller skiljenämnd (ABL 4 kap. 14 §). Enligt förarbetena är de skäl som företaget refererar till av betydelse vid en sådan prövning och dessa kan infogas i bolagsordningen med beaktande av jämningsregeln och generalklausulerna (ABL 7 kap. 47 § och 8 kap. 41 §). Ett skäl som anses godtagbart är att den tilltänkta förvärvaren har en likartad verksamhet och därmed är bolagets konkurrent. Ett samtycke skulle således innebära att denne får del av bolagets affärshemligheter.<sup>102</sup>

När en ansökan kommit bolaget till handa har bolaget minst en och högst tre månader på sig att besluta i samtyckesfrågan (ABL 4 kap. 9 § 1 st. 5 p.). Tidsintervallet skall således anges i samtyckesförbehållet och förarbetena utgår från att styrelsen måste ta emot ansökan för att tidsfristen skall börja löpa och om beslut inte fattas inom föreskriven tid får överlåtelsen fullföljas enligt ingiven ansökan.<sup>103</sup> Talan angående samtycke skall väckas minst en månad och högst två månader från den tid som bolaget enligt 13 § skickade iväg ett meddelande härom (ABL 4 kap. 9 § 1 st. 6 p.). Enligt ABL 4 kap. 14 § får en aktieägare som är missnöjd med bolagets beslut att ge eller vägra samtycke väcka talan enligt 12 § inom den tid som angivits i förbehållet. Det saknas reglering som kräver att den anvisade förvärvaren väcker talan inom viss tid om överenskommelse mellan parterna inte nås avseende övertagandet och i förarbetena saknas vägledning.<sup>104</sup>

Högst en månad från den tid då priset för aktierna blev bestämt och inom vilket aktier som har övertagits av någon annan än förvärvare enligt 12 § måste betalas skall framgå av förbehållet (ABL 4 kap. 9 § 1 st. 7 p.). Denna regel blir således aktuell när aktier har

---

<sup>97</sup> ABL 4 kap. 9 § 1 st. 1 p. och Prop. 2004/05:85 s. 548 ff.

<sup>98</sup> ABL 4 kap. 9 § 1 st. 2 p. och Prop. 2004/05:85 s. 260 f. och 265 samt 547 f.

<sup>99</sup> ABL 4 kap. 10 § och 4 kap. 9 § 1 st. 3 p. samt Prop. 2004/05:85 s. 268 och 548.

<sup>100</sup> Prop. 2004/05:85 s. 266.

<sup>101</sup> Prop. 2004/05:85 s. 267 och 550 f.

<sup>102</sup> ABL 4 kap. 15 § och Prop. 2004/05:85 s. 551.

<sup>103</sup> Prop. 2004/05:85 s. 267 f. och 549 f.

<sup>104</sup> Sjöman, 2008, s. 106 f.

överlåtits till en av företaget vald förvärvare av aktierna. Uttrycket ”när priset för aktierna blev bestämt” utgår från den tidpunkt när aktierna genom överenskommelse mellan parterna, genom skiljedom eller lagakraftvunnen dom blev fastställd. Om betalning inte görs inom föreskriven tid förfaller bolagets rätt att vägra samtycke.<sup>105</sup>

Observeras bör att jämningsregeln i ABL 4 kap. 15 § blir aktuell när villkoren ger ett otillbörligt resultat för någon av parterna. Enligt ABL 4 kap. 16 § sista men. anges att vid samtycke får inte överlåtelsen ske på förmånligare villkor för förvärvaren än de villkor som överlåtaren upptagit i samtyckesansökan. Med beaktande av bestämmelsen kan det i ansökan föreskrivas att priset vid en överlåtelse genom försäljning skall vara köpeskillingen i ansökan. I sådana fall minimeras risken för tvister om priset och frågor om jämkning. När pris saknas i samtyckesförbehållet skall priset för aktierna motsvara det pris som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden. Övriga villkor än pris skall, i enlighet med övriga förbehåll, alltid framgå (ABL 4 kap. 9 § 2 st.).<sup>106</sup> När bolaget samtyckt till en överlåtelse gäller det i sex månader från det att meddelande här- om skickades till överlåtaren (ABL 4 kap. 16 §). Förarbetena är fåordigt vad gäller bestämmelsens innebörd men det kan utläsas att om betalning inte erläggs inom tidsfristen bortfaller företagens möjlighet att förhindra överlåtelsen som kräver samtycke.<sup>107</sup> En överlåtelse i strid med ett samtyckesförbehåll är ogiltig vilket motsvarar vad som gäller vid förköp (ABL 4 kap. 17 §). Samtyckesförbehåll i bolagsordningen är i likhet med förköp inte ett rekommenderat skydd när företaget har mer än omkring tio aktieägare.

#### **3.3.4.3 Fördelar med samtyckesförbehåll**

Samtyckesförbehåll medför, på motsvarande sätt som förköpsförbehåll, mindre formaliteter och begränsade rättsverkningar. En viktig fördel är att det vid samtyckesförbehåll i ett inledande skede inte uppstår några kostnader för övriga ägare eftersom ett nekat samtycke inte medför inlösen av aktier. Resultatet av att övriga delägare inte ger sitt samtycke är endast att någon överlåtelse inte kommer till stånd om det inte föreskrivits att en annan förvärvare skall anvisas av bolaget. Genom samtyckesförbehåll kan således berättigade hindra oönskade förvärvares inträde i företaget. Beroende på förbehållets utformning kan samtycke krävas av samtliga delägare eller delägare med viss ägarandel, bolagsstämman eller styrelsen. Bolaget får när en ansökan om samtycke kommer bolaget till handa dessutom kännedom om vem den tilltänkta förvärvaren är. Samtyckesförbehåll är en fördel när företaget har expansionsmöjligheter eller om det finns begränsade ekonomiska resurser att förvärva aktier genom förköps- eller hembudsförbehåll.

#### **3.3.4.4 Nackdelar med samtyckesförbehåll**

En nackdel med samtyckesförbehåll är, i likhet med förköpsförbehåll, att det inte kan omfatta alla slags fång genom bolagsordningen. En mer betydande nackdel är att förbehållet riskerar att medföra inlåsnings effekter eftersom det kan leda till svårigheter för en delägare som önskar avyttra sina aktier. Detta med tanke på att en ägare som vill avyttra sin andel i företaget är beroende av övriga delägares vilja att ge samtycke till överlåtelsen med beaktande av krav på motivering. För att undkomma det måste delägare kräva att bolaget anvisar en annan förvärvare vilket kan innebära att äganderätten förvärvas av

---

<sup>105</sup> Prop. 2004/05:85 s. 549 och NJA 1977 s. 726.

<sup>106</sup> Prop. 2004/05:85 s. 548.

<sup>107</sup> ABL 4 kap. 9 § 1 st. 7 p. och Prop. 2004/05:85 s. 549.

någon som övriga ägare önskar vilket emellertid kan strida mot överlåtarens önskemål. Förfarandet kan därmed bli tidskrävande och resultera i en oönskad förvärvare ur överlåtarens perspektiv. Oönskade resultat kan även uppstå om det är styrelsen som skall besluta i frågan om samtycke och om den består av personer utan ägarintressen vilket kan medföra att nya delägare tillkommer. Detta eftersom styrelsen inte främjar ägarnas intresse att undvika ägarförändringar. Styrelsen kan på motsvarande sätt vägra samtycke även om ingen ägare har utnyttjat sin rätt till förköp enligt bolagsordningen. En annan nackdel är att styrelsen kan missbruka sin position vilket kan medföra att överlåtaren inte blir av med sina aktier eller genom mindre förmånliga villkor. Om det däremot är bolagsstämmans uppgift att besluta i frågan kan det vara tidskrävande och innebära stora kostnader beroende på antalet aktieägare.

### **3.4 Begränsningar genom aktieägaravtal**

#### **3.4.1 Inledning**

Det är svårt att genom lagstiftning reglera balansen mellan aktieägare i alla tänkbara situationer och det är därmed inte ovanligt att ägare sinsemellan gör justeringar genom ett separat avtal.<sup>108</sup> Vid sidan av ABL får det genom aktieägaravtal avtalas om olika begränsningar i aktiers fria överlåtbarhet.<sup>109</sup> ABL presenterar en neutral konstruktion av bolagsordningen vilket innebär att särskild reglering och komplettering av ett företags organisation får regleras i aktieägaravtal vilket är vanligt för små och medelstora företag. Aktieägaravtal erbjuder, till skillnad mot bolagsordningen, en större valfrihet i utformningen av förbehåll vilket är en fördel när det gäller att möta de behov som det enskilda företaget har.<sup>110</sup> Aktieägaravtal kan bevaras utom insyn från allmänheten medan bolagsordningen blir offentlig genom dess registrering.<sup>111</sup> Aktieägaravtal kan ingås mellan både fysiska och juridiska personer. Avtalet måste följa sedvanliga avtalsrättsliga principer vilket innebär att även muntliga avtal är tillåtna men avtalet bör ur bevissynpunkt vara skriftligt och undertecknat av parterna samt innehålla en föreskrift om att bundenheten uppkommer genom undertecknandet.<sup>112</sup>

#### **3.4.2 Aktieägaravtals rättsverkan**

Aktieägaravtal saknar reglering i ABL och är därför giltigt mellan parterna som avtalat men är däremot inte giltigt gentemot bolaget.<sup>113</sup> Om en aktie sålunda överläts i strid med ett aktieägaravtal kan avtalsrättsliga sanktioner mellan parterna aktualiseras men den till vilken överlåtelsen har skett blir normalt att anse som ny aktieägare.<sup>114</sup> Aktieägaravtalets bundenhet kan vara begränsat till någon eller några få personer men rättsförhållandet

---

<sup>108</sup> Cadman, 2004, s. 1.

<sup>109</sup> Prop. 2004/05:85 s. 250 f.

<sup>110</sup> Kansmark & Roos, 1994, s. 23 och 28.

<sup>111</sup> Sandström, 2007, s. 79 f.

<sup>112</sup> Roos, 1969, s. 262 f.

<sup>113</sup> Prop. 2004/05:85 s. 547 och Roos, 1969, s. 325 och 332 f.

<sup>114</sup> Prop. 2004/05:85 s. 251.

mellan bolaget och tredje man är osäkert.<sup>115</sup> Det anses emellertid att en förvärvare av aktier är bunden av aktieägaravtalet om personen är i god tro om att aktieägaravtalet finns. Bundenhet råder även när en make eller arvinge övertar aktier vid bodelning eller arvskifte och motsvarar den tidigare ägarens bundenhet.<sup>116</sup> Godtrosförvärv kan således göras genom aktieägaravtal men är begränsat till singularfång eftersom det vid universalfång finns en etablerad princip om att en förvärvare inte kan få bättre rätt än den tidigare ägaren. Godtrosförvärv är vid universalfång således inte möjligt.<sup>117</sup> Ett aktieägaravtal bör reglera om bolagsordningen eller aktieägaravtal skall ha företräde om bestämmelser om avyttringsbegränsningar i avtalet strider mot bolagsordningen. Avtalet får däremot inte strida mot tvingande aktiebolags- eller arbetsrättslig lagstiftning.<sup>118</sup> Sådana föreskrifter är generellt ogiltiga och oskäliga avtalsvillkor kan jämkas.<sup>119</sup>

### **3.4.3 Innehåll i aktieägaravtal**

#### **3.4.3.1 Inledning**

I aktieägaravtal regleras vanligen styrningen över makten genom röstning, finansiering, aktieomsättning, påtryckningsmedel, främst sanktioner och ansvar såsom kontraktsbrott samt familjerättsliga spörsmål.<sup>120</sup> Eftersom det finns en oändlig variation av vad som kan medtas i ett aktieägaravtal skall bestämmelser som reglerar avyttringsbegränsningar och generella för- och nackdelar med dessa presenteras i det följande.

#### **3.4.3.2 Inlösen av aktier**

Om delägare skall ha möjlighet eller skyldighet att lösa ut en annan delägare som vill eller tvingas avsluta sitt arbete i företaget, exempelvis på grund av uppnådd pensionsålder, svår och bestående sjukdom eller dödsfall måste det regleras i avtalet. Sålunda representerar aktieägaravtal ett medel för att bevara kontrollen av äganderätten och balansera denna kontroll delägarna emellan. Aktieägaravtal kan även tillförsäkra och öka möjligheterna för den yngre generationen att genom ett generationsskifte överta företaget.<sup>121</sup>

#### **3.4.3.3 Familjerättsligt skydd**

Aktieägaravtal bör med fördel reglera att ägares aktier så långt det är möjligt skall utgöra delägares enskilda egendom, exempelvis genom äktenskapsförord och/eller inbördes testamente delägare emellan. Påföljder vid underlåtelse bör medföra kontraktsbrott som resulterar i ett högt skadestånd för att uppnå en preventiv effekt.<sup>122</sup>

---

<sup>115</sup> Sund, 2008, s. 144.

<sup>116</sup> Sandström, 2007, s. 83.

<sup>117</sup> Sund m.fl., s. 6 och Sund, 2008, s. 159.

<sup>118</sup> Sund, 2008, s. 160 f.

<sup>119</sup> AvtL 36 § och Roos, 1969, s. 287 ff.

<sup>120</sup> Sandström, 2007, s. 80 och möte med Mikael Edström.

<sup>121</sup> Sund, 2008, s. 136 ff.

<sup>122</sup> Möte med Mikael Edström.



#### **3.4.3.4 Förbudsklausul**

En förbudsklausul innebär ett förbud mot att aktier övergår till en ny ägare och kan vara temporär eller bestående. Klausulen kan infogas i aktieägaravtal och bör endast omfatta singularfång. Eftersom oskäligen avtalsvillkor kan jämkas med stöd av AvtL 36 § bör endast tidsbegränsade förbudsklausuler anses skäligen.<sup>123</sup> Förbudsklausuler är inte vanligt i aktieägaravtal. Situationer där det finns behov av att effektivt hindra överlåtelser fångas istället ofta upp genom bestämmelser om konkurrens och lojalitetsplikt.<sup>124</sup>

#### **3.4.3.5 Inre marknads klausul ”mandatory buy-sell agreement”**

En inre marknads klausul innebär att överlåtaren har en skyldighet eller möjlighet att avyttra aktier i bolaget till övriga aktieägare på förutbestämda villkor och övriga ägare har motsvarande plikt att förvärva dessa. Klausulen kan också vara tillämplig om en ägare avlider och genom förfarandet kan problematiken kring passiva delägare undvikas och förfarandet är, till skillnad mot hembud, att föredra.<sup>125</sup> Detta samtidigt som det ger trygghet och förutsebarhet delägarna emellan av att övriga ägare förvärvar aktierna om något inträffar vilket underlättar och främjar planeringar och investeringar i företaget. Klausulen medför att en inre marknad skapas delägarna emellan vilket underlättar för en enskild aktieägare att avyttra sina aktier. Detta eftersom avsaknad av en marknad kan leda till stora svårigheter att hitta potentiell köpare. Problematiken undviks samtidigt som ägaren eller dennes arvingar erhåller ersättning för aktierna. Om klausulen som alternativ reglerar att övriga delägare har möjlighet att köpa aktierna har den stora likheter med förköpsförbehåll.<sup>126</sup> Klausulen kan innehålla ett undantag för situationer att en delägare genom testamente bestämt att dennes avkomlingar skall ärva aktierna.<sup>127</sup>

#### **3.4.3.6 Förköps- och samtyckesförbehåll**

Förbehåll tillåtna i bolagsordningen kan också regleras i aktieägaravtal. Det finns behov av att förköps- och samtyckesförbehåll regleras i aktieägaravtal om bolaget önskar att förbehållen skall omfatta alla slags fång. Hembudsförbehåll kan emellertid också regleras i aktieägaravtal men med beaktande av att förbehållet har ett fullgott skydd i bolagsordningen och där används frekvent är de mindre vanliga i aktieägaravtal.<sup>128</sup>

Det är vanligt att genom förköpsförbehåll i aktieägaravtal reglera att övriga aktieägare med lika del eller i proportion till sitt aktieinnehav skall vara förköpsberättigade vilket innebär att maktförhållandena mellan kvarvarande ägare är oförändrad. Om en aktieägare avlider kan avtalet stipulera att dödsboet först skall erbjuda övriga ägare att förvärva aktierna innan andelen i boet får avyttras. På motsvarande sätt kan avtalet reglera att en dödsbodelägare som genom bodelning och arvsskifte har förvärvat aktier skall erbjuda övriga ägare att förvärva aktierna om dödsbodelägare önskar avyttra dessa. Anmälan om förköp av aktier bör inte göras hos styrelsen eftersom varken bolaget och styrelsen är

---

<sup>123</sup> Prop. 2004/05:85 s. 250.

<sup>124</sup> Möte med Mikael Edström.

<sup>125</sup> Sund, 2008, s. 243 f. och Sund m.fl., s. 9.

<sup>126</sup> Sund & Bjuggren, 2009, s. 8.

<sup>127</sup> Sund & Bjuggren, s. 11.

<sup>128</sup> Sund, 2008, s. 133 f.

bundna av aktieägaravtalet. Oberoende av till vem anmälan görs måste denna åläggas en skyldighet att informera förköpsberättigade med påförande av sanktioner vid underlåtelse.<sup>129</sup> Om förköpsberättigade har möjlighet att avstå i förtid från sin rätt till förköp och om avtalet är giltigt för samtliga aktieägare oavsett tidpunkt för aktiernas förvärvande bör också framgå. Om aktieägaravtalet har ett förköpsförbehåll kan ett samtyckesförbehåll infogas i bolagsordningen. Detta eftersom situationen att ingen aktieägare utnyttjar sin rätt till förköp leder till att bolaget blir bundet av en ny delägare om det inte har möjlighet att genom ett samtyckesförbehåll vägra samtycke till denna. Förköpsförbehåll i aktieägaravtal har mestadels till syfte att vid universalfång påskynda förfarandet i jämförelse med hembudsförbehåll.<sup>130</sup> Om aktier genom förköp övergår till annan ägare kan ägares make eller barn skyddas genom att en livförsäkring tecknas där den som skall erhålla aktierna insättes som förmånstagare, varvid denne kan lösa ut en maka eller barn.<sup>131</sup>

Vid samtyckesförbehåll skall det av aktieägaravtalet framgå vilka som skall pröva en fråga om samtycke, exempelvis övriga aktieägare i bolaget, och att överlåtaren måste ansöka om samtycke. Universalfång bör inte omfattas av samtyckesförbehåll i aktieägaravtal eftersom det anses ohållbart och icke önskvärt att uppställa krav på att en ägare i en sådan situation skall tvingas ansöka om samtycke. Kravet kan däremot uppställas gentemot ett dödsbo. När samtycke ges till ett fång som även gäller vid hembud bör en inbördes företrädesrätt regleras såsom att hembudsrätten inte kan utnyttjas under den tid samtyckesförbehållet gäller.<sup>132</sup>

#### **3.4.3.7 Fördelar med aktieägaravtal i förhållande till bolagsordningen**

En fördel med aktieägaravtal är att godtrosförvärv inte är möjliga vid universalfång eftersom en förvärvare inte kan få bättre rätt än överlåtaren. Detta bör också medföra att en förvärvare vid universalfång är bunden av vad aktieägaravtal stipulerar. En viktig fördel är att avtalet erbjuder en större valfrihet och variation av vad som kan regleras i alla tänkbara situationer, främst ägares rätt till inlösen. Detta medför att ett tillfredsställande skydd kan upprättas med beaktande av ägarnas behov och särskilda förhållanden. Hembudsförbehåll är inte vanliga i aktieägaravtal vilket enligt författarens åsikt är bra eftersom det ger mer trygghet och förutsebarhet i bolagsordningen. Ett aktieägaravtal med förköpsförbehåll som omfattar alla slags fång presenterar ett snabbare förfarande än hembudsförbehåll och temporära aktieägare undviks. En annan fördel är att avtalet kan stipulera att ägare är skyldiga att omvandla karaktären av aktierna till enskild egendom samt påföljder, främst skadestånd, vid underlåtenhet. Testamente till förmån för övriga delägare av samma egendom kan också upprättas vilket förhindrar oönskade familjerättsliga förvärv och motsvarande kan gälla vid samtyckesförbehåll. I sådant fall bör testamentet reglera att ägarens make/familj, beroende av familjeförhållanden, kompenseras genom att erhålla en högre andel av annan egendom.

Fördelen med en förbudsklausul är att det inte innebär några kostnader för inlösen av aktier under den tid som klausulen gäller och en förbudsklausul begränsad i tiden är ett

---

<sup>129</sup> Sund, 2008, s. 144 ff.

<sup>130</sup> Ibid, s. 144 ff.

<sup>131</sup> Möte med Mikael Edström.

<sup>132</sup> Sund, 2008, s. 148 ff.

effektivt förfarande att undvika oönskade förvärv. Förbudsklausul är främst att föredra under en verksamhets första år för att skydda ägarnas positioner. Detta främst i små bolag för att säkerställa att en ägare som avslutar sin anställning under en begränsad tid inte kontakter företagets kunder och erbjuder sina tjänster. Inre marknads klausul resulterar i att avsaknaden av en inre marknad minimeras. Ägarnas positioner är dock starkare om de är skyldiga att lösa in aktierna till skillnad mot en möjlighet till detta. En sådan klausul kan vara mycket betydelsefull för både förvärvare och den avlidnes familj vid en ägares bortgång. Vid avsaknad av en öppen marknad kan det i annat fall vara mycket svårt eller omöjligt att avyttra aktier samtidigt som övriga delägare inte riskerar att kvarhålla passiva delägare i företaget eller få in oönskade nya delägare. Efter förvärvet är det relativt enkelt för kvarvarande ägare att etablera majoritetskonstellationer vilket främjar för övriga delägare att planera och genomföra aktieöverlåtelser under ägarnas livstid vilket är att föredra framför att arvsrättsligt förvärva aktier. Klausulen innebär också en minsta möjliga påverkan på företagets dagliga verksamhet.

### **3.4.3.8 Nackdelar med aktieägaravtal i förhållande till bolagsordningen**

Den största nackdelen med aktieägaravtal är att det saknar rättsverkan gentemot bolaget och att bundenheten i förhållande till tredje man är osäker. En annan nackdel är risken för godtroshöret vid singularfång. Huvudregeln anses vara att en förvärvare av aktier är bunden av aktieägaravtalet endast om denne accepterat en skyldighet att iakttä be- stämmelser i avtalet. Däremot bör aktieägaravtalet i annat fall inte vara bindande gentemot tredje man eftersom denne inte är part i avtalet. Om innehållet i ett aktieägaravtal står i strid med bolagsordningen och någon inbördes företrädesrätt saknas bör bolagsordningen ges företräde. Detta eftersom bolagsordningen lyder under ABL och binder bolaget samt är offentlig till skillnad mot aktieägaravtal som styrs av avtalsrättsliga regler och endast binder aktieägare samt kan hållas utom insyn från allmänheten.

En nackdel med förköpsförbehåll i aktieägaravtal är att det kan bli kostsamt vid inlösen och att ersättningen måste betalas inom viss tid, särskilt om priset inte är förutbestämt och skall förhandlas fram. Om ett förköp inte blir aktuellt kan överlåtare under en i avtalet bestämd tid ha rätt till aktierna om inte ett hembudsförbehåll infogas. Förköpsförbehåll kan vara oönskade om en aktieägare som genomgår en äktenskapsskillnad eller avlider skall vara underkastad att ansöka om förköp hos övriga delägare. Det är därmed inte att rekommendera att förbehållet omfattar universalfång. Inte heller samtyckesförbehåll bör användas vid familjerättsliga förvärv. Att tvingas ansöka om samtycke från exempelvis övriga ägare vid en äktenskapsskillnad kan framstå som ett ohållbart krav. Motsvarande gäller när en delägare drabbats av en bestående sjukdom eller är nära en bortgång och tvingas ansöka om samtycke till att aktier fördelas genom bodelning och arvskifte. Däremot kan dödsboet inneha denna skyldighet vilket är att föredra eftersom det är en egen juridisk person som företräds av dödsbodelägare som har till uppgift att förvalta boets angelägenheter.

Nackdelen med en förbudsklausul i aktieägaravtal är om det innebär ett totalt förbud mot förvärv av aktier. Klausulen kan dock anses motiverad i en nystartad verksamhet under de första åren för att trygga ägarkretsen. Det medför dock inlåsnings effekter eftersom nya ägare förbjuds att förvärva aktier under viss tid. Om en ägare hastigt avlider kan en förbudsklausul som gäller vid övergång av ägande vara alltför omfattande och riskera ett åsidosättande av domstol. Klausulen bör därmed inte vara gällande vid universalfång. Nackdelen med en inre marknads klausul är att den på motsvarande sätt kan medföra inlåsnings effekter eftersom en ägare kan vara förhindrad att sälja sina aktier till

en viss bestämd person. Det sagda kan omöjliggöra en ägares önskan om att dennes avkomlingar skall överta aktier samtidigt som klausulen riskerar medföra att det förutbestämda priset är alltför lågt vilket innebär att ägaren inte erhåller tillräcklig kompensation vid en avyttring.

### **3.5 Sammanfattning**

Aktier är fritt överlåtbara men små och medelstora familjeägda aktiebolag har ett större behov än andra företag att hindra oönskade aktieförvärv. I bolagsordningen enligt ABL återfinns tre begränsningar avseende aktiers fria omsättning vilka är bindande gentemot bolaget. Hembudsförbehåll kan omfatta alla slags fång medan förköps- respektive samtyckesförbehåll begränsas till singularfång. Vid hembudsförbehåll har en övergång av ägandet redan skett till skillnad mot övriga förbehåll som gestaltas före en överlåtelse. Ett aktieägaravtal erbjuder en möjlighet till särskild reglering och komplettering av bolagsordningen utifrån ägares särskilda behov. Förbehåll tillåtna i bolagsordningen kan regleras i aktieägaravtal men i aktieägaravtalet kan förköps- och samtyckesförbehållen omfatta alla slags fång. Aktieägaravtalet är giltigt mellan avtalsparterna eller begränsad till en viss krets av aktieägare, avtalet gäller emellertid inte gentemot bolaget och osäkerhet råder om aktieägaravtalets bundenhet i förhållande till tredjeman.

## 4 Familjerätt

*I den följande framställningen presenteras hur familjerättsliga fång genom bodelning, arv och testamente kan leda till oönskade aktieförvärv samt hur det går att motverka eller hindra dessa. I kapitlet redogörs för olika egendomslag, innebörden av äktenskapsförord och testamente samt hur dessa instrument kan komplettera avyttringsbegränsningarna som följer av bolagsordningen och aktieägaravtal. Därefter beskrivs bodelning och arvsrättsliga regler. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.*

### 4.1 Inledning

Delägare i familjeföretag kan, förutom bolagsrättsliga medel och aktieägaravtal presenterade i kapitel tre, hindra oönskade förvärv av aktier genom familjerättsliga fång. Av de familjerättsliga förfarandena att skydda aktier i familjeföretag från oönskade förvärv är äktenskapsförord och testamente de vanligaste.<sup>133</sup> Ett äktenskapsförord ger, till skillnad mot ett hembudsförbehåll eller ett aktieägaravtal som omfattar universalfång, ingen rätt för övriga aktieägarna att förvärva aktier men kan vara ett bra komplement till dessa. Ett äktenskapsförord kan också hindra ett önskat förvärv vid bodelning vilket innebär att övriga delägare inte behöver riskera ett kostsam inlösen av aktier. Testamente är en annan möjlighet att säkerställa att äganderätten kvarstannar inom familjen. Testamente medför emellertid, till skillnad mot äktenskapsförord, att äganderätten övergår eftersom ett äktenskapsförord endast bestämmer egendomens karaktär.<sup>134</sup>

Författningsregler inom familjerätten har ofta till syfte att trygga för den ekonomiskt svagare parten. Det kan medföra att en efterlevande make kan överta aktier trots att aktierna utgör den avlidna ägarens enskilda egendom enligt testamentsförordnande eller villkor i gåvobrev.<sup>135</sup> Vissa bestämmelser har dock ett annat syfte. En makes särskilda egendom genom överlåtelseförbud hindrar exempelvis att egendom som inte får överlåtas ingår i en framtida bodelning mellan makar. Om inget annat framgår, exempelvis ett överlåtelseförbud av aktier, är all egendom giftorättsgods och blir därmed föremål för hälftindelning (ÄktB 10 kap. 3 §).

### 4.2 Egendomslag

#### 4.2.1 Giftorättsgods och enskild egendom

Alla fysiska personer kan ha tillgångar och skulder.<sup>136</sup> En make äger och förvaltar sin egendom med undantag för gemensam bostad och gemensamt bohag samt fast egendom (ÄktB 7 kap. 5 §). Det sagda innebär att den fysiska personen har rättskapacitet. Ett aktiebolag är en egen juridisk person och kan på motsvarande sätt ha tillgångar och skulder vilket innebär att den juridiska personen har rättshandlingsförmåga som utövas av en ställföreträdare till bolaget. En underårig kan däremot inte själv disponera över sina tillgångar och skulder och saknar till följd därav rättshandlingsförmåga.<sup>137</sup> Enligt ÄktB 1

---

<sup>133</sup> Sund, 2008, s. 165.

<sup>134</sup> Ibid, s.166 f. och Agell & Brattström, 2008, s. 134.

<sup>135</sup> ÄB 3 kap. 1 § och Sund, 2008, s. 166 f.

<sup>136</sup> Grauers, 2006, s. 15.

<sup>137</sup> Grauers, 2006, s. 15 f.

kap. 3 § förfogar vardera maken över sina tillgångar och ansvarar för sina skulder. Makarnas egendom utgör giftorättsgods om det inte framgår att den är enskild egendom (ÄktB 7 kap. 1 §). Makar har giftorätt i varandras egendom om inte äktenskapsförord reglerar annat men giftorätt är inte synonymt med äganderätt. Giftorätt innebär istället att makarna under äktenskapet har en rätt, ett latent anspråk, att erhålla hälften av den andra makens giftorättsgods när äktenskapet av någon anledning upphör. Det latent anspråket blir således betydelsefullt vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad eller vid den ena makens död.<sup>138</sup>

För att makarnas tillgångar i äktenskapet följaktligen inte skall vara föremål för hälften-delning krävs att makarna genom äktenskapsförord omvandlar karaktären av hela eller delar av egendomen.<sup>139</sup> Egendom kan också få karaktären av enskild egendom genom utomståendes rättshandling, till exempel gåvobrev eller testamente med villkor om att egendomen skall utgöra makes enskilda egendom (ÄktB 7 kap. 1 § och 2 § 1 st. 2-4 pp.). Genom ett förmånstagarförordnande kan jämväl föreskrivas att belopp som tillfaller en make skall vara dennes enskilda egendom.<sup>140</sup> Enskild egendom omfattas inte av den andra makens giftorätt och ingår därmed inte i en bodelning men avkastning från enskild egendom är giftorättsgods om inget annat framgår (ÄktB 7 kap. 2 § 2 st.). Det sagda innebär att makarna behåller sin respektive egendom om den utgör enskild egendom varför någon bodelning inte genomförs.<sup>141</sup>

#### 4.2.2 Samäganderättslig egendom

Huvudregeln när en make förvärvar egendom är att den make som förvärvat och genom ersättning betalat för egendomen blir ägare till egendomen. Om makar genom gåva erhåller egendom eller förvärvar aktier tillsammans innehar de däremot egendomen med samäganderätt. Om egendomen utgör giftorättsgods blir den ena makens ideella andel dennes giftorättsgods som den andra maken har giftorätt i och vice versa.<sup>142</sup> Det presumeras i dessa fall att makarna äger egendomen med hälften vardera och vill någon av makarna överlåta aktierna krävs den andra makens tillstånd. En makes ideella andel till aktierna, oavsett om det genom äktenskapsförord utgör enskild egendom eller giftorättsgods, kan däremot överlåtas utan samtycke från den andra maken.<sup>143</sup> Förutsättningarna för samäganderätt är att en av makarna förvärvat egendom i eget namn men för makarnas gemensamma bruk, att andra maken bidragit ekonomiskt till förvärvet och att den verkliga förvärvaren varit medveten om detta samt att det funnits en gemensam partsavsikt att egendomen skall vara båda makarnas samägda egendom.<sup>144</sup>

Dold samäganderätt kan också uppstå till egendomen. Dold samäganderätt karakteriseras av att det utåt sett framstår som att en av makarna är ägare till egendomen men att

---

<sup>138</sup> ÄktB 9 kap. 1 § och 10 kap. 1 § samt Agell & Brattström, 2008, s. 52.

<sup>139</sup> ÄktB 7 kap. 3 § och 2 § 1 st. 1 p.

<sup>140</sup> ÄktB 7 kap. 2 § 1 st. 5 p.

<sup>141</sup> Grauers, 2006, s. 26.

<sup>142</sup> Agell & Brattström, 2008, s. 73 f.

<sup>143</sup> Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt 2 § och Grauers, 2006, s. 45.

<sup>144</sup> NJA 1980 s. 705.

makarna i realiteten innehar den med samäganderätt. Dold samäganderätt kan uppstå både när den formella ägaren och den andra maken har bidragit ekonomiskt till förvärvet.<sup>145</sup> Av rättspraxis följer att samäganderätt kan uppkomma trots äktenskapsförord om enskild egendom<sup>146</sup>. I rättsfallet framgår att A köper en fastighet för egna pengar men för gemensamt bruk och B ger ekonomiskt stöd till köpet i syfte att bli samägare vilket A är medveten om. HD konstaterar att dold samäganderätt uppkommit för B vilket det jämväl gjordes i ett annat rättsfall där en villafastighet köptes i hustruns namn men med ekonomiskt bidrag från mannen. Att hustrun stod som ägare skyddade fastigheten gentemot mannens borgenärer men dold samäganderätt hade likväl uppkommit.<sup>147</sup> Dold samäganderätt har även förklarats uppkomma för bil<sup>148</sup> och fritidsbåt<sup>149</sup> men rättspraxis som visar att aktier kan bli, eller inte bli, föremål för dold samäganderätt saknas dessvärre.

### 4.2.3 Särskild egendom

Egendom av särskilt slag är främst rättigheter som inte kan överlåtas eller som i annat fall är av personlig art. Dessa skall inte ingå i en bodelning om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten (ÄktB 10 kap. 3 § 1 st.). Om A äger eller har fri förfoganderätt till aktier genom testamente under sin livstid och äganderätten skall, vid A:s frånfälle övergå till någon annan, har A:s make B inte rätt till aktierna oavsett om aktierna är giftorättsgods eller inte. Aktierna utgör i dessa fall särskild egendom och i anledning av detta gäller inte giftorätten och aktierna ingår inte i en eventuell framtida bodelning mellan A och B. Särskild egendom kan ha karaktären av enskild egendom eller giftorättsgods. Det saknas dessvärre vägledning om avyttringsbegränsningar avseende aktier i familjeföretag omfattar eller bör omfattas av begreppet särskild egendom och att aktier i familjeföretag sålunda inte skulle bli föremål för hälftindelning.<sup>150</sup> Resonemanget utvecklas i analysen som följer i kapitel fem nedan.

## 4.3 Äktenskapsförord

### 4.3.1 Inledning

Makar kan genom äktenskapsförord avtala att all egendom eller viss egendom, till exempel aktier, skall utgöra enskild egendom.<sup>151</sup> Vidare kan makar genom äktenskapsförord avtala att egendom som förvärvas i framtiden skall utgöra enskild egendom eller giftorättsgods. Makar får således inte på något annat sätt än genom äktenskapsförord inbördes avtala om ändring av den legala arvsordningen för deras egendomsförhållanden men makar får under äktenskapet ändra äktenskapsförordets innehåll, exempelvis att en makes enskilda egendom skall återgå till giftorättsgods. Det som utges istället för en-

---

<sup>145</sup> Prop. 1986/87:1 s. 58 f.

<sup>146</sup> NJA 1981 s. 693.

<sup>147</sup> NJA 1982 s. 589.

<sup>148</sup> RH 1982:68.

<sup>149</sup> NJA 1992 s. 163.

<sup>150</sup> Sund, 2008, s. 172 ff.

<sup>151</sup> ÄktB 7 kap. 2 § 1 st. 1 p. och 3 §.

skild egendom såsom likvida medel vid en aktieförsäljning presumeras utgöra enskild egendom men avkastning presumeras utgöra giftorättsgods, exempelvis utdelning.<sup>152</sup> Ett äktenskapsförord skall vara skriftligt och underskrivet av båda makar och registreras hos domstol. Äktenskapsförord mellan blivande makar gäller från äktenskapets ingående om det inkommer till domstolen inom en månad efter giftermålet (ÄktB 7 kap. 3 §). Omkring 90 procent av alla äktenskapsförord som upprättas innehåller en bestämmelse om enskild egendom och resterande 10 procent reglerar att enskild egendom skall återgå till giftorättsgods.<sup>153</sup> Sambors enda möjlighet att avtala om deras inbördes egendomsförhållanden motsvarande det som gäller för äktenskapsförord är att upprätta samboavtal men dess rättsverkningar är dock osäkra, särskilt i förhållande till tredje man.<sup>154</sup>

### 4.3.2 Tolkning och jämkning av äktenskapsförord

Äktenskapsförord ingår i båda makars gemensamma intresse och skall tolkas objektivt med äktenskapsförordets ordalydelse som utgångspunkt.<sup>155</sup> Jämkning av äktenskapsförord vid bodelning avgörs efter en helhetsbedömning med utgångspunkt i om oskäliga konsekvenser kan uppstå för ena parten eller inte. Bedömningen är restriktiv och det skall i största möjliga mån tas hänsyn till äktenskapsförordet.<sup>156</sup> Jämkning resulterar vanligtvis i att viss enskild egendom får karaktären av giftorättsgods.<sup>157</sup> Vid bedömningen skall särskilt ”förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt” beaktas (ÄktB 12 kap. 3 §).

### 4.3.3 Skydd av ägande genom äktenskapsförord

Ett äktenskapsförord reglerar inte övergång av äganderätt och påverkar således endast indirekt skyddet av en oförändrad ägarkrets i ett familjeföretag. Äktenskapsförord har istället mest inverkan vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad och till skillnad mot avyttringsbegränsningar i bolagsordningen och aktieägaravtal medför äktenskapsförord inte några kostnader för inlösen om aktier utgör enskild egendom.<sup>158</sup> Äktenskapsförord är osäkra med beaktande av att förordet kan ändras när makarna så önskar eller om makarna avtalar att all egendom vid en bodelning skall utgöra giftorättsgods. Oskäliga villkor kan jämkas.<sup>159</sup> Efterlevande make och arvingarna till aktieägaren kan emellertid vara överens om att aktierna, oavsett ett äktenskapsförords innehåll, skall behandlas som giftorättsgods vid bodelning i anledning av den ena makens bortgång.<sup>160</sup>

---

<sup>152</sup> ÄktB 7 kap. 2 § 1 st. 6 p. och 2 st.

<sup>153</sup> Agell & Brattström, 2008, s. 137.

<sup>154</sup> SamboL. 9 § och Sund, 2008, s. 194.

<sup>155</sup> Sund, 2008, s. 194.

<sup>156</sup> Prop. 1986/87:1 s. 192 ff.

<sup>157</sup> Agell & Brattström, 2008, s. 204.

<sup>158</sup> Sund, 2008, s. 198 f.

<sup>159</sup> ÄktB 10 kap. 4 § och 12 kap. 3 §.

<sup>160</sup> ÄktB 9 kap. 5 § och 10 kap. 4 § samt Prop. 1986/87:1 s. 165.



## 4.4 Testamente

### 4.4.1 Inledning

Den legala arvsordningen kan omkullkastas genom att den avlidne maken testamenterar egendom till förmån för annan än efterlevande make enligt principen om att testamente har företräde framför arv.<sup>161</sup> Om ett testamente till förmån för annan hindrar att bröstarvinge erhåller sin laglott måste bröstarvinge påkalla jämkning av testamentet och det som bröstarvinge därigenom uppbär skall inte omfattas av efterlevande makes arvsrätt.<sup>162</sup> Vid icke önskvärda aktieförvärv genom testamente kan delägare i ett familjeföretag upprätta ett hembudsförbehåll för att förvärva aktierna från testamentstagaren genom en föreskrift om inlösen efter ”övergång” av äganderätten eller vid förvärv genom ”testamente”. En testator anses dock inte bli bunden av förköps- eller samtyckesförbehåll i aktieägaravtal vilket däremot ett dödsbo förutsätts bli.<sup>163</sup> Den fortsatta framställningen presenterar endast äganderättsövergång genom testamente.

### 4.4.2 Formkrav och tolkning av testamente

Ett testamente skall vara skriftligt med undantag för vissa nödtestamenten<sup>164</sup>, och under-tecknat av testator samt vara bevittnat av två personer (ÄB 10 kap. 1-2 och 4 §§). Motsvarande formkrav gäller vid tillägg i testamente (ÄB 10 kap. 6 §). Ett testamente kan endast upprättas av den som har uppnått en ålder om 18 år. En underårig kan emellertid upprätta ett testamente om personen är eller har varit gift eller har fyllt 16 år och vill testamentera egendom som denne själv kan råda över (ÄB 9 kap. 1 §). Vidare begränsas möjligheterna genom att endast personer som är födda eller avlade vid testators död kan vara testamentstagare (ÄB 9 kap. 2 §). En testator som i ett inbördes testamente företar en ensidig åtgärd, återkallelse eller ändring som innebär att förordnandet väsentligen förändras riskerar att förlora den rätt som följer av testamentet (ÄB 10 kap. 7 §). Testamentet skall delges arvingarna när testator avlidit och arvingar har rätt att klandra testamentet inom sex månader efter delgivningen (ÄB 14 kap 4-5 §§). För en bröstarvinge är det tillräckligt att giva sig tillkänna om sin begäran om jämkning till testamentstagaren (ÄB 7 kap. 3 § 3 st.). Ett testamente till förmån för en make gäller inte om makarna har genomgått äktenskapsskillnad när testator avlider eller om mål om äktenskapsskillnad pågår och motsvarande gäller om ett samboförhållande upphört (ÄB 11 kap. 8 §). Tolkning av testamente görs med ledning i viljeprincipen och avgörande vikt fästs vid testators avsikter med testamentet (ÄktB 11 kap. 1 §). Enligt rättspraxis skall vad testator uttryckligen angett i testamentet ligga till grund för tolkningen.<sup>165</sup>

## 4.5 Bröstarvinges laglott och förstärkta laglottsskyddet

En bröstarvinge har en oinskränkt rätt att erhålla sin laglott som utgör hälften av arvslotten oavsett ett testamentes innehåll.<sup>166</sup> En arvinge kan avstå från sitt arv och en sådan

<sup>161</sup> ÄktB 3 kap. 1 § och Saldeen, 2006, s. 60 f.

<sup>162</sup> ÄktB 7 kap. 3 § 2 st. och ÄB 3 kap.

<sup>163</sup> Sund, 2008, s. 201.

<sup>164</sup> ÄB 10 kap. 3 §.

<sup>165</sup> RH 1999:16.

<sup>166</sup> ÄB 2 kap. 1 § och 7 kap. 1 § samt 3 § 1 st.

begäran skall göras skriftligt och gäller, om något annat inte framgår, även gentemot dennes avkomlingar (ÄB 17 kap. 2 § 3 st.). En underårig bröstarvinge är dock förhindrad att avstå från sitt arv och detsamma gäller en förmyndares avstående av en underåriges arvsrätt.<sup>167</sup> En bröstarvinge som uppnått en ålder om 18 år kan avstå från sin laglott om denne får skäligt vederlag eller att egendom motsvarande laglottens värde tillfaller bröstarvingens make eller avkomling (ÄB 17 kap. 2 § 1 st.). En arvlåtare kan under sin livstid ge bort all egendom eller del av den, exempelvis aktier i familjeföretaget till övriga delägare, om denne inte önskar att arvingar skall ärva egendomen. Det finns dock avyttringsbegränsningar vilka framgår av ABL 4 kap. 7 §. En gåva kan i vissa fall likställas med ett testamente och resultera i laglotsanspråk vilket hindrar att laglotsreglerna åsidosätts.<sup>168</sup> Drabbade bröstarvingar kan på motsvarande sätt som vid testamente begära jämkning av gåvan inom ett år från bouppteckningens avslutande (ÄB 7 kap. 4 § 2 st.).

## 4.6 Bodelning

### 4.6.1 Inledning

Bodelning skall företas när ett äktenskap upphör genom äktenskapsskillnad eller vid den ena makens död och en förutsättning är att boet har giftorättsgods som är föremål för delning (ÄktB 1 kap. 5 §). Bodelning behöver som tidigare konstaterats inte företas om makarna endast har enskild egendom med begränsning för om en make vill överta en gemensam bostad som är den andra makens enskilda egendom (ÄktB 9 kap. 1 § 1 st.). Makarna kan även genomföra en bodelning under bestående äktenskap och innehållet är densamma i de olika fallen (ÄktB 9 kap. 1 § 2 st. och 2-3 §§).

I det följande är utgångspunkten att aktier i ett familjeföretag inte är föremål för reglering i vare sig bolagsordningen, aktieägaravtal, äktenskapsförord, testamente eller samboavtal. Detta för att påvisa hur och varför aktier i ett familjeföretag kan komma att ingå i en bodelning mellan makar eller sambor. Redogörelsen belyser de viktigaste familjerättsliga aspekterna i anledning av uppsatsens syfte.

### 4.6.2 Bodelning under äktenskapet

Är makarna överens får de genom en skriftlig anmälan till tingsrätten företa en bodelning under äktenskapet (ÄktB 9 kap. 1 § 2 st.). Genom en bodelning under äktenskapet blir giftorätten i varandras egendom för handen och egendomsförhållandena kan ändras eller klargöras inför framtiden.<sup>169</sup> Makarnas andelar i boet skall vid bodelningen först beräknas (ÄktB 11 kap. 1 §). Vardera makens skulder skall avräknas från giftorättsgodset (ÄktB 11 kap. 2 § 1 st.). För skulder med särskild förmånsrätt i makes enskilda egendom skall skulden avräknas från giftorättsgodsen endast i den mån den inte kan avräknas från enskild egendom och detsamma gäller för rättigheter.<sup>170</sup> Nettot av giftorättsgodset delas lika och den avräknade skulden läggs till den sammanlagda summan som utgör vardera makens andel i boet (ÄktB 11 kap. 3 och 6 §§). Efter andelsberäkningen

---

<sup>167</sup> ÄB 17 kap. 2 § 2 st. och FB 15 kap. 6 §.

<sup>168</sup> NJA 1998 s. 534.

<sup>169</sup> Prop. 1986/87:1 s. 53.

<sup>170</sup> ÄktB 10 kap. 3 § och 11 kap. 2 § 2-3 st.

skall giftorättsgodset fördelas på lotter där var make har rätt att få den egendom som den maken önskar (ÄktB 11 kap. 7 §). En make som har giftorättsgods till ett högre värde än andelen i boet kan kompensera den andra maken med annan egendom eller pengar för att därmed behålla sin egendom (ÄktB 11 kap. 9 § 1 st.). Om aktier lämnas i kompensation får aktierna emellertid inte vara föremål för begränsningar, exempelvis överlåtelseförbud enligt aktieägaravtal. En make som inte äger aktier kan vid hälftindelningen om den andra makens aktier utgör giftorättsgods, erhålla hälften av aktierna vid bestämmandet av vardera makens andel i boet (ÄktB 11 kap. 1-3 och 6 §§).

Samtliga tillgångar, förutom egendom som genom föreskrift från tredje man har gjorts till enskild egendom ingår.<sup>171</sup> Egendom som genom äktenskapsförord är enskild egendom kan, om makarna är överens, ingå i en bodelning och skall i sådant fall utgöra giftorättsgods (ÄktB 10 kap. 4 § 1-2 st.). Även särskild egendom som utgör giftorättsgods ingår och enligt rättspraxis är även partiell bodelning möjlig.<sup>172</sup> Efter bodelningen måste makarna upprätta ett äktenskapsförord om vardera makens eller viss del av egendomen skall utgöra makes enskilda egendom (ÄktB 7 kap. 2 § 1 st. 1 p.). En bodelning får inte genomföras till skada för en makes borgenärer genom att till exempel låta enskild egendom ingå (ÄktB 13 kap. 1 §). Om maken efter bodelningen inte har kvar egendom som motsvarar dennes skulder kan borgenärerna istället kräva den andra maken som får svara för bristen (ÄktB 13 kap. 1 § 3 st.). Anmälan om bodelning under äktenskapet görs till tingsrätten som registrerar anmälan och sänder kopia till äktenskapsregistret och anmälan kungörs sedan i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning (ÄktB 16 kap. 2-3 §§). En makes andel vid bodelningen kan jämkas om det framstår som oskäligt att ena maken skall ge egendom till den andra maken enligt andelsberäkningen i 11 kap (ÄktB 12 kap. 1 §). Genom bodelning under äktenskapet kan en make bli ny delägare i ett företag oavsett övriga delägares åsikter. Delägarnas möjligheter att förhindra en makes förvärv av äganderätt till aktier är beroende av hembudsförbehåll i bolagsordningen och andra förbehåll i aktieägaravtal som omfattar bodelning under äktenskapet.<sup>173</sup>

#### **4.6.3 Bodelning i anledning av äktenskapsskillnad**

Till skillnad mot bodelning under pågående äktenskap är det vanligt vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad att makarna inte är överens eller har motstridiga intressen. Detta eftersom makarna vill uppnå ett så bra resultat som möjligt genom bodelningen.<sup>174</sup> Enligt ÄktB 9 kap. 2 § 1 st. skall bodelningen företas med utgångspunkt i de tillgångar och skulder som makarna hade den dag talan om äktenskapsskillnad väcktes och anmälan skall lämnas till tingsrätten.<sup>175</sup> Bodelning i anledning av äktenskapsskillnad är inte obligatorisk utan upprättas vid behov och utgångspunkten är att bodelningen företas när äktenskapet är upplöst (ÄktB 9 kap. 7 § och 11 kap. 4 §).

---

<sup>171</sup> ÄktB 10 kap. 1 § och 7 kap. 2 § 1 st. 2-5 pp.

<sup>172</sup> NJA 1991 s. 284.

<sup>173</sup> Sund, 2008, s. 178.

<sup>174</sup> Grauers, 2006, s. 67.

<sup>175</sup> ÄktB 9 kap. 1 § 2 st. och 11 kap. 2 §.

Makarna genomför bodelningen tillsammans och undertecknar en handling över denna, och oeniga makar kan begära att en bodelningsförrättare genomför bodelningen (ÄktB 9 kap. 5 § och 17 kap. 1 §). Om all egendom är enskild egendom skall bodelning företas om en make kräver övertaganderätt till gemensam bostad eller bohag (ÄktB 1 kap. 5 § och 9 kap. 1 § 1 st.). När en sådan bodelning avslutats kan vardera maken fritt förfoga över den egendom som denne erhållit (ÄktB 7 kap. 7 §). Om en makes aktier utgör enskild egendom enligt äktenskapsförord har andra maken vid en äktenskapsskillnad inte rätt till aktierna (ÄktB 10 kap. 1 §). Det finns emellertid inget som hindrar att makarna i ett avtal kommer överens om att enskild egendom enligt äktenskapsförord skall ingå i bodelningen (ÄktB 10 kap. 4 §).

Övriga delägars möjligheter att förhindra oönskade förvärv från delägarrens make genom äktenskapsskillnad är beroende av förekomsten av hembudsförbehåll i bolagsordningen och förbehåll i aktieägaravtal som möjliggör att aktierna kan lösas in.<sup>176</sup> Jämningsregeln är tillämplig också vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.

### Hälftendelningens inverkan vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad (kr)<sup>177</sup>

<b>Exempel 1</b>	Mannen	Hustrun
Tillgångar (giftorättsgods):	200 000	150 000
Skulder:	70 000	40 000
Netto:	130 000	110 000
	240 000	
Hälften (av giftorättsgods):	120 000	120 000

<b>Exempel 2</b>	Mannen	Hustrun
Tillgångar (giftorättsgods):	270 000	2 300 000
Skulder:	200 000	90 000
Netto:	70 000	2 210 000
	2 280 000	

<sup>177</sup> Presenterade exempel är inspirerade av Grauers, 2006.

Hälften (av giftorättsgods): 1 140 000                      1 140 000

## Enskild egendoms inverkan vid bodelning i anledning av äktenskaps-skillnad (kr)

<b>Exempel 1</b>	Mannen	Hustrun
Tillgångar:	200 000 (enskild egendom)	150 000 (giftorättsgods)
Skulder:	70 000	40 000
Netto:	130 000 (enskild egendom)	110 000 (giftorättsgods)
Summa (giftorättsgods):	110 000	
Hälften (av giftorättsgods):	55 000	55 000
Enskild egendom:	130 000	
Summa:	185 000	55 000

<b>Exempel 2</b>	Mannen	Hustrun
Tillgångar:	2 400 000(enskild egendom)	150 000 (giftorättsgods)
Skulder:	70 000	80 000
Netto:	2 330 000 (enskild egendom)	70 000 (giftorättsgods)
Summa (giftorättsgods):	70 000	
Hälften (av giftorättsgods):	35 000	35 000
Enskild egendom:	2 330 000	
Summa:	2 365 000	35 000

Som särskilt det sista exemplet åskådliggör uppkommer en stor snedfördelning av makarnas tillgångar när en makes egendom är enskild och den andra makes utgör giftorättsgods.

### 4.6.4 Bodelning i anledning av makes död

Bodelning vid den ena makes död företas mellan efterlevande make eller sambo och den avlidnes arvingar samt eventuella testamentstagare (dödsbodelägare) som tillsam-

mans företrädare den avlidnes dödsbo.<sup>178</sup> Bouppteckning vid den ena makens död är obligatorisk och bröstarvinges anspråk på sin laglott som utgör hälften av dennes arvslott kan tvinga fram bodelning och arvsskifte.<sup>179</sup> Beräkning av den avlidne makens tillgångar och skulder sker per dödsdag och efterlevande make kan emellertid, om denne innehar en större egendom, bestämma att vardera maken skall behålla sina tillgångar och att någon delning följaktligen inte blir angelägen.<sup>180</sup>

Avtal varigenom enskild egendom enligt ett äktenskapsförord skall ingå i bodelningen kan ingås mellan den efterlevande maken och dödsbodelägarna.<sup>181</sup> Om den avlidne maken inte har särskullbarn eller testamentsförordande till förmån för annan ärver efterlevande make den avlidne makens kvarlåtenskap (ÄB 3 kap. 1-2 §§). Med särskullbarn avses barn till den avlidne från ett tidigare förhållande.<sup>182</sup> Gemensamma barn och släktingar i andra arvsklassen till den avlidna maken är däremot dödsbodelägare först i den efterlevande makens dödsbo (ÄB 18 kap. 1 §). Om den avlidne inte har några bröstarvingar eller arvingar i andra arvsklassen ärver efterlevande make all kvarlåtenskap med full äganderätt som innebär att denne får förfoga över egendomen och även testamentera bort den. Egendom som efterlevande make erhåller genom bodelning på grund av giftorätt och egen enskild egendom ärvs därmed med full äganderätt.<sup>183</sup> Om den avlidne har bröstarvingar eller efterlämnar arvingar i andra arvsklassen ärver efterlevande make kvarlåtenskapen med fri förfoganderätt vilket innebär att maken fritt får förfoga över egendomen men inte testamentera bort den genom arv (ÄB 3 kap. 2 § 1 st. sista p.). Aktier som utgör enskild egendom ingår inte vid bodelning i anledning av dödsfall men efterlevande make ärver den enskilda egendomen om det inte finns några särskullbarn eller testamentsförordande till förmån för annan (ÄB 3 kap. 1 §).

På motsvarande sätt som vid äktenskapsskillnad har den avlidne makens dödsbo företräde till den avlidnes egendom, exempelvis aktier, men kompensationsregeln gäller emellertid endast till förmån för efterlevande make (ÄktB 11 kap. 7 och 9 §§). Om den avlidne maken således ägde aktier som representerar en större del än dennes andel i boet kan dödsboet inte kompensera efterlevande make med pengar eller annan egendom. Resultatet kan bli att efterlevande make genom bodelningen förvärvar aktier även om det finns ett testamente till förmån för annan. Det sagda gäller när aktierna utgör giftorätts gods. Efterlevande make kan emellertid ärva även enskild egendom varför ägaren till aktierna genom ett testamente måste komplettera äktenskapsförordet för att hindra oönskade förvärv av aktierna genom arv. Tilläggas skall att om en make avlider under pågående äktenskapsskillnad skall reglerna för bodelning i anledning av äktenskapsskillnad tillämpas.<sup>184</sup>

---

<sup>178</sup> ÄktB 9 kap. 5 § och ÄB 18 kap. 1 § samt SamboL 14 §.

<sup>179</sup> ÄB 20 kap. 1 § och 2 kap. 1 § samt 7 kap. 1 §.

<sup>180</sup> ÄktB 12 kap. 2 § 1 st. och ÄB 20 kap. 4 §.

<sup>181</sup> Prop. 1986/87:1 s. 165.

<sup>182</sup> Grauers, 2006, s. 86.

<sup>183</sup> Ibid, s. 141 och 144.

<sup>184</sup> ÄktB 9 kap. 11 §.

#### 4.6.5 Bodelning mellan sambor

Bodelning mellan sambor är angeläget när ett samboförhållande upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap om någon av samborna begär det (SamboL 8 § 1 st. 1 men.). Regler om giftorätt och arvsrätt saknas för sambor.<sup>185</sup> Bodelning företas därmed endast avseende gemensam bostad och bohag vilket utgör samboegendom och av egendomens värde vid dagen för samboförhållandets upphörande. I samboegendomen undantas emellertid egendom som en sambo erhållit genom gåva, arv eller testamente med villkor om att egendomen skall vara enskild.<sup>186</sup> En begäran om bodelning skall göras inom ett år från samboförhållandets upphörande. Om förhållandet upphör genom en sambos bortgång eller om sambon avlider inom ett år från förhållandets upphörande skall denna begäran göras senast när bouppteckningen genomförs (SamboL 8 § 2 st.). Genom ett skriftligt avtal kan sambor bestämma att bodelning inte skall göras eller att viss egendom inte skall omfattas och avtalet kan när som helst ändras genom ett nytt avtal (SamboL 9 §). Sambor är intill dess att bodelning genomförs redovisningsskyldiga för samboegendom och vid bodelningen skall sambornas andelar i egendomen beräknas.<sup>187</sup> Från en sambos egendom skall vad denne hade i skulder när samboförhållandet upphörde avräknas och det sammanlagda värdet av sambornas egendom därefter delas lika.<sup>188</sup> Bodelningen följer i övrigt motsvarande regler som bodelning mellan makar med beaktande av att endast bostad och bohag blir föremål för delning.<sup>189</sup>

### 4.7 Arv

#### 4.7.1 Inledning

När en person avlider skall dennes tillgångar och skulder fastställas för att ett arvskifte skall kunna genomföras som består av fyra moment. Det första momentet är en bouppteckning som sedermera avslutas med en bouppteckning (20 kap ÄB). Därefter bestäms vad en delägare i dödsboet har rätt till för andel i dödsboet.<sup>190</sup> Sedan görs en lottläggning som innebär att arvsberättigade erhåller egendom som motsvarar värdet av respektive andel i boet och när arvskiftet är klart upprättas en arvskifteshandling som delägarna undertecknar (ÄB 23 kap. 3-4 §§). Den fortsatta framställningen förutsätter att aktier inte är föremål för avyttringsbegränsningar eller att dessa inte gäller vid gifto- och arvsrätt och att aktieägaren i äktenskapet avlider först eftersom problematiken kring önskad förvärv annars inte uppstår.

#### 4.7.2 Dödsboet

Dödsboet inträder i den avlidnes ställe och dödsbodelägare förvaltar dödsboet.<sup>191</sup> Det är efterlevande make eller sambo, arvingar<sup>192</sup> och universella testamentstagare<sup>193</sup> som är

<sup>185</sup> Agell & Brattström, 2008, s. 251.

<sup>186</sup> SamboL 8 § 1 st. 2 men. och 3-4 §§.

<sup>187</sup> SamboL 11-12 §§.

<sup>188</sup> SamboL 13-14 §§.

<sup>189</sup> Agell & Brattström, 2008, s. 271.

<sup>190</sup> ÄB 2 kap. 1-3 §§ och 3 kap. 1 §.

<sup>191</sup> Walin, 1993, s. 27 f.

dödsbodelägare om inte särskild dödsboförvaltare har anordnats. Dödsbodelägarna företräder dödsboet gentemot tredje man i allt som rör boet (ÄB 18 kap. 1 § 1 st.). Om bodelning genomförts under bestående äktenskap eller skall bodelning inte göras och är en efterlevande make eller sambo inte arvinge eller universell testamentstagare är denne inte heller dödsbodelägare (ÄB 18 kap. 1 § 2 st.). Dödsbodelägare skall värdera boets tillgångar och skulder som resulterar i en bouppteckning. Vid den ena makens död är bouppteckning obligatorisk, ÄB 20 kap. 1 § och i annat fall om en sådan behövs (ÄktB 9 kap. 7 §). Efter bouppteckningens upprättande sker arvskiftet och kvarlåtenskapen fördelas mellan dödsbodelägarna.<sup>194</sup>

### 4.7.3 Ensam dödsbodelägare

Om en avliden aktieägare endast har en arvinge, exempelvis efterlevande make, kan denne överta boet (ÄB 3 kap. 1 §). Om den avlidne har en efterlevande make och gemensamma barn ärver gemensamma barn när den efterlevande maken avlidit och är dödsbodelägare först i dennes dödsbo (ÄB 18 kap. 1 §). Särkullbarn har emellertid arvsrätt direkt och dödsboet anses upphöra när boutredningen är avslutad vilket sker när den blivit registrerad.<sup>195</sup> Hembudsförbehåll som omfattar arv, testamente eller bodelning kan hindra att den avlidnes aktier i ett familjeföretag övergår till en ny ägare genom att kräva inlösen från dödsboet när ett år har passerat från dagen för dödsfallet (ABL 4 kap. 29 §). Det krävs att hembudsförbehållet omfattar *övergång* eller förvärv genom *gifto-* eller *arvsrätt* för att hembudet skall vara tillämpligt gentemot en ensam dödsbodelägare som övertar dödsboet utan bodelning och arvskifte.<sup>196</sup>

### 4.7.4 Arvskifte

En aktieägare måste vid en avyttring av aktier ta hänsyn till eventuella avyttrings begränsningar. Hembudsförbehåll kan omfatta universalfång men eftersom samtyckes- och förköpsförbehåll i bolagsordningen endast gäller vid singularfång kan aktieägaren planera ett framtida arvskifte utan att dessa förbehåll behöver beaktas. Om förbehållen finns i ett aktieägaravtal kan delägaren emellertid vara bunden om dessa omfattar universalfång. Om det finns fler dödsbodelägare förutsätts ett arvskifte genomföras för att avsluta och fördela boets tillgångar. Vill övriga delägare i familjeföretaget ha rätt till aktierna före ett arvskifte krävs att det i aktieägaravtal åläggs dödsboet att anmäla en övergång av ägande genom arvskifte i vilken delägarna har förköpsrätt eller att dödsboet är bundet att ansöka om samtycke hos bolaget före avyttring. Det saknas rättspraxis om dödsboet är bundet av vad aktieägaravtal stadgar. Förbehållet måste omfatta *övergång* av äganderätt eller förvärv genom *arv*, *arvskifte*, *arvsrätt* och *testamente* om sådant finns. Om det endast finns hembudsförbehåll som omfattas av bolagsordningen kan inlösen göras i efterhand från en arvinge som genom arvskifte har förvärvat hembudspliktiga aktier.<sup>197</sup>

---

<sup>192</sup> ÄB 2 kap. 1-3§§.

<sup>193</sup> ÄB 11 kap. 10 §.

<sup>194</sup> Sund & Bjuggren, 2001, s. 176.

<sup>195</sup> ÄB 3 kap. 1 § 1 st. och NJA 1989 s. 452.

<sup>196</sup> Sund, 2008, s. 188.

<sup>197</sup> Ibid, s. 188 f.



## 4.8 Sammanfattning

Alla fysiska personer kan som huvudregel ha tillgångar och skulder och makars egendom utgör giftorättsgods om det inte framgår att den är enskild egendom. Makar har giftorätt i varandras egendom om inte äktenskapsförord reglerar annat. Giftorätt är inte synonymt med äganderätt utan innebär att makarna under äktenskapet har ett latent anspråk att erhålla hälften av den andra makens giftorättsgods när äktenskapet upphör. Egendom kan även vara samäganderättslig eller särskild egendom och det råder osäkerhet om aktier kan eller bör omfattas av det senare egendomsslaget. Delägare i små och medelstora familjeföretag kan genom ett avtal med sin make, så kallat äktenskapsförord, skydda sig mot oönskade förvärv av aktier. Ett äktenskapsförord som stadgar att aktier utgör enskild egendom ingår inte i en bodelning och genom testamente kan oönskade förvärv av aktier genom arv undvikas. Bodelning skall företas när ett äktenskap upphör genom äktenskapsskillnad eller vid den ena makens död och en förutsättning är att boet har giftorättsgods som är föremål för delning. Bodelning behöver emellertid inte genomföras om makarna endast har enskild egendom med begränsning för om en make vill överta en gemensam bostad som är den andra makens enskilda egendom. Bodelning kan även företas under bestående äktenskap och vid bodelning mellan sambor är det endast sambors gemensamma bostad och bohag som delas och beräkningen görs motsvarande vad som gäller vid bodelning mellan makar. När en person avlider skall dennes tillgångar och skulder fastställas för att ett arvsifte skall kunna genomföras. Dödsboet inträder i den avlidnes ställe och dödsbodelägare förvaltar dödsboet.

## 5 Analys

*I detta kapitel skall med bakgrund av den deskriptiva framställningen ovan, en analys avseende skyddet av ägarpositioner i små och medelstora familjeföretag företas. Frågan om skyddet är tillräckligt starkt skall besvaras och rättspolitiska reflektioner och synpunkter de lege ferenda skall presenteras.*

### 5.1 Inledning

En stor utmaning för företagare är att bibehålla en stabil ägarkrets. Under företagets livstid kan verksamheten hotas på många sätt såsom en försäljning av aktier till utomstående och om en delägare avlider uppkommer frågor om arv och testamente som medför ytterligare komplexitet. En äktenskapsskillnad kan resultera i att en make förvärvar aktier eller att en inlösen av aktier blir kostsam för företaget. Det sagda påvisar hur viktigt det är att noggrant utforma avyttringsbegränsningar för att bevara stabilitet, förutsebarhet och trygga långsiktiga investeringar samt planeringar i företaget.

I detta analytiska kapitel skall inledningsvis rättsligt osäkra moment avseende förbehåll i bolagsordningen behandlas. För att på ett ändamålsenligt sätt redogöra hur dessa förbehåll fungerar i praktiken skall dessa sedan granskas utifrån gällande rätt genom fiktiva företag vilket ligger till grund för besvarandet av frågan om skyddet av ägarpositioner är tillräckligt starkt eller inte. Avslutningsvis ges rättspolitiska förslag *de lege ferenda*.

### 5.2 Rättsligt osäkra moment

#### 5.2.1 Inledning

Det finns en del rättsligt osäkra moment i lagstiftningen angående skydd av ägarpositioner. Rättsligt osäkra moment avseende de familjerättsliga instrumenten äktenskapsförord och testamente är oftast på det mentala planet eftersom det får anses ansträngt för företagare att ta upp dessa frågor med sin partner. Det sagda utvecklas inte mer men rättsligt osäkra moment avseende förbehåll i bolagsordningen presenteras i det följande.

#### 5.2.2 Hembudsförbehåll

En aktieägare som vill återkalla en överlåtelse av aktier bör enligt författarens mening ha rätt att göra det vilket innebär att ett hembud inte blir ifrågavarande. En återkallelse bör dock inte kunna genomföras från och med den tidpunkt i vilket en hembudsberättigad person har utnyttjat sin rätt till hembud genom betalning för aktierna genom insättning på överlåtarens bankkonto. Den kritiska tidpunkten skall således vara när likvida medel insättes eller överförs till överlåtarens konto och inte när dessa är mottagaren tillhanda. På motsvarande sätt skall en lösningsberättigad person som anmält sin önskan om hembud inom föreskriven tid vara bunden från och med att lösenbeloppet betalas och inte genom sin anmälan om lösen. Den temporära ägaren bör inte ha möjlighet att vidareöverlåta aktierna i någon fas i förfarandet eftersom denne som mest endast har begränsade rättigheter till aktierna. Om en sådan överlåtelse ändå genomförs bör den vara bindande endast om en lösningsberättigad förvärvar aktierna. En överlåtelse vid universalfång bör emellertid innebära att förfördelade lösningsberättigade inte förlorar sin rätt oavsett om aktierna överlåtits till en lösningsberättigad eller inte. Lösningsberättigade personer bör på förhand kunna avstå från sin lösningsrätt i konkreta fall när förvärvaren är presenterad vilket betyder att överlåtaren inte behöver hembjuda aktierna. Ett allmänt avstående bör däremot inte vara tillåtet. Detta eftersom ett sådant avstående

snedvrider hela syftet med att genom hembudsförbehåll förhindra nya oönskade ägare. Lösningensberättigade kan inte på förhand ha insikt i alla tänkbara situationer över hur äganderätten kan gå förlorad och därmed bör ett generellt avstående från framtida hembud inte vara tillåtet. En annan sak är att ett avstående av lösningensrätten enligt hembudsförbehåll inte bör få verkan och konkludent gälla gentemot andra förbehåll. Detta eftersom förbehållen har olika tillämpningsområden och ett avstående i ett konkret fall kan resultera i förödande konsekvenser för ett annat. Det är enligt författarens ståndpunkt inte heller lagstiftarens syfte med bestämmelsen. Styrelsen bör inte enbart ha skyldighet att informera lösningensberättigad om den tillfälliga ägarens anmälan om hembud utan även informera om dennes lösningensanspråk eftersom det klargör samtliga villkor. Om styrelsen underlåter detta bör det inte göras på lösningensberättigades risk utan styrelsen bör bli skadeståndsskyldig eller påföras vite som påtryckningsmedel i förhållande till dessa. Detta om tiden för lösningensanspråkens framställande inte förlängs på grund av försummelsen. En temporär ägare bör fråntas sina begränsade rättigheter till aktierna under hembudstiden eftersom denna ännu inte har accepterats som ägare i företaget. Den temporära ägaren bör endast vara utpekad men överlåtaren torde fortfarande äga rättigheterna till aktierna och exempelvis utöva rösträtt och erhålla utdelning.

Enligt författarens mening är hembudsförbehåll i små och medelstora familjeföretag ett komplicerat instrument till skydd för oönskade förvärv av aktier. Detta grundar sig på att aktier först övergår till en tilltänkt förvärvare som eventuellt, beroende på bolagsordningens reglering, kan utöva begränsade rättigheter för aktierna under hembudstiden. Om ägarna utnyttjar sin hembuds rätt och således löser in aktierna har hela förfarandet varit onödigt. En ändring av förbehållets innehåll i ABL är behövligt. Istället för aktieövergång under hembudstiden bör aktier läggas i ett slags "karantän". Tidigare ägaren bör under denna tid ha kvar rättigheterna till aktierna varför maktförhållandena i bolaget är densamma. Därmed riskeras ingen snedvridning av makten samtidigt som en ny temporär ägare inte tillkommer. Först om lösningensrätten inte utnyttjas förvärvar den tilltänkta personen äganderätten och de därmed tillhörande rättigheterna till aktierna. Det sagda grundas på att överlåtaren är den person som är godkänd som aktieägare i företaget. Hembudsförbehåll innebär att många olika procedurer måste iaktas och varje sådant moment tar mycket tid och hinder uppstår frekvent i förfarandet. Enligt författarens åsikt måste osäkerhetsmomenten konkretiseras genom lagstiftning eftersom det bakomliggande syftet med hembudsförbehåll och det starka skyddet i slutändan presenterar är bra.

### **5.2.3 Förköpsförbehåll**

Osäkra moment vad gäller förköpsförbehåll är om en aktieägare som vill avyttra sina aktier i företaget kan ångra sig och i sådant fall inom vilken tid. En aktieägare bör enligt författarens åsikt kunna ångra en aktieöverlåtelse intill dess att förköpsberättigade utnyttjat sin rätt till förköp genom insättning av likvida medel för aktierna på överlåtarens bankkonto. Detta innebär att förköpsberättigades anmälan om förköp inte är bindande för överlåtaren. En förköpsberättigad som inom föreskriven tid anmäler sitt intresse till förköp bör på motsvarande sätt vara bunden av förköpet från den tidpunkt som betalning för aktierna görs. Innan dess bör frånträde tillåtas på motsvarande sätt som vid hembud. Om styrelsen underlåter att följa ABL:s uppställda krav om underrättelse till förköpsberättigade eller om förköpsanspråk som ingivits bör styrelsen bli skadeståndsskyldig gentemot förfördelad part.

## 5.2.4 Samtyckesförbehåll

Osäkra moment vid samtyckesförbehåll är att det riskerar medföra inlåsnings effekter om en delägare inte blir av med sina aktier eller att det blir en lång och kostsam process. Vad för slags motivering som krävs från övriga delägare vid ett nekat samtycke och vems intresse, företagets eller allmänhetens, måste konkretiseras. Det måste vara företagets intresse som skall tillgodoses eftersom en ny aktieägare kan främja tillväxt och bidra med kunskap i företaget samtidigt som företaget vill undvika omotiverade beslut, motiveringen bör dock vara saklig. Det sagda främjar i sin tur allmänhetens intresse indirekt genom ett väl fungerande företagsklimat. Ett företag bör på förhand kunna avstå från ett krav på samtycke varför förfarandet inte blir aktuellt. I annat fall är resultatet ett förfarande som inte ger något resultat. Om en ansökan avseende samtycke skall kunna återkallas eller inte anser författaren att en ansökan skall kunna återkallas intill dess att aktieägare överlåtit aktierna till samtyckesberättigade som kommit mottagaren till handa.

## 5.3 Tillämpning av gällande rätt i praktiken

### 5.3.1 Inledning

För att undvika en situation att ägare i ett företag har möjlighet att avyttra aktier i företaget till utomstående, inbegripet konkurrenter, rekommenderas starkt att upprätta avyttringsbegränsningar när verksamheten påbörjas. I detta avsnitt skall, utifrån tre fiktiva familjeföretag, analyseras om lagstiftningen erbjuder ett fullgott skydd, inte bara teoretiskt utan även hur väl skydden fungerar i praktiken. De fiktiva företagen är Investment AB, Leffes All Service AB och Lampino AB.

### 5.3.2 Investment AB

#### 5.3.2.1 Bakgrund

Marcus Andersson har nyligen grundat investmentbolaget Investment AB i Uppsala. Verksamhet har i ett inledande skede visat på mycket bra resultat och Marcus är optimistisk inför framtiden med mål om stora expansionsmöjligheter. Marcus syskon Andreas och Hanna arbetar i företaget och har hittills bidragit med mycket goda resultat och syskonen har pratat om att Andreas och Hanna inom en snar framtid skall bli delägare i företaget. Marcus är väldigt mån om att verksamheten skall tryggas så att oönskade förvärv inte skall uppkomma samtidigt som Marcus förmodar att det kommer finnas ett stort behov av nya kunniga personer i företaget framöver som kan bidra till att driva utvecklingen framåt. Syskonen är mellan 25 och 32 år gamla och lever ensamma och företaget saknar skydd mot oönskade förvärv. Värt att nämna är att Hanna bär på en obotlig sjukdom som inte i dagsläget har någon inverkan på hennes liv, sjukdomen kan dock i ett senare skede leda till påtagliga försämringar och riskera innebära en för tidig död.

#### 5.3.2.2 Potentiella hot för företagets ägare

Så länge Marcus är ensamägare och ogift utan barn är avyttringsbegränsningar inte nödvändiga. Om Marcus avlider kommer emellertid företaget att ärvas av syskonens föräldrar om inget annat föreskrivs, exempelvis ett testamente till förmån för syskonen. Marcus situation kan dock med stor sannolikhet ändras med tanke på Marcus ålder och den framgångsrika verksamhet han nyligen grundat. Marcus kommer troligtvis att inleda ett förhållande och ingå äktenskap i framtiden vilket även kan resultera i en äktenskapskillnad. Marcus kommer förmodligen bli förälder och kan önska se sina barn som

framtida ägare i företaget om inte barnen dessförinnan genom arv förvärvat det. För att tillgodose Marcus önskemål bör avyttringsbegränsningar upprättas i företaget. Om syskonen förvärvar ägarandel i företaget kan samtliga delägare önska erhålla möjlighet att acceptera ett barns inträde som nya delägare i företaget eller förvärva dennes aktier med stöd i bolagsordningen eller aktieägaravtal.

Om vi förutsätter att Andreas och Hanna blir delägare i företaget kan situationen uppkomma att något av syskonen önskar avyttra sina aktier till utomstående. Det kan genomföras genom en försäljning om ett syskon förslagsvis är beroende av pengar eller om denne genom gåva vill överföra aktierna till ett av sina barn som blir ny delägare. I dessa situationer ligger det i övriga ägares intresse att ha möjlighet att antingen godkänna en ny ägare eller förvärva aktierna. För delägare som har ingått äktenskap uppkommer ett större hot mot oönskade förvärv än för en ensam delägare eftersom både bolags- och familjerättsliga skydd måste beaktas i högre grad. Genom en bodelning i anledning av äktenskapsskillnad kan delägars respektive makar förvärva aktier i företaget om dessa inte utgör enskild egendom genom äktenskapsförord eller villkor i gåva. En delägare kan plötsligt avlida eller uppnå pensionsålder och Hannas obotliga sjukdom kan omöjliggöra ett fortsatt arbete i företaget vilket innebär att övriga delägare kan behöva skyddas genom en rätt till inlösen av Hannas aktier. Av det sagda framgår att delägare har åtskilliga anledningar att upprätta skydd av sina ägarpositioner. Förbehåll som är tillåtna enligt lagstiftningen bör infogas och i de fall förbehåll i bolagsordningen inte är lämpligt eller möjligt kan dessa regleras i ett aktieägaravtal.

### **5.3.2.3 Analytisk rekommendation**

Eftersom det förutsätts att Marcus avser att driva företaget tillsammans med sina syskon som ett familjeföretag rekommenderas hembudsförbehåll och förköpsförbehåll i bolagsordningen. Ägaren har en filosofi om tillväxt och expansion vilket innebär att företaget med stor sannolikhet kommer att vara i behov av mer personal som kan tillföra både kunskap och erfarenhet i en bransch med stor utvecklingspotential. Några indikationer på att antalet delägare skall utvidgas till fler än tre finns inte varför ett förköpsförbehåll i bolagsordningen är att föredra eftersom förköp riskerar medföra, om möjlighet till inlösen inte finns, att en ny ägare förvärvar del i företaget. I aktieägaravtal bör anges att aktierna skall vara ägarnas enskilda egendom och testamente bör upprättas för att säkerställa att medlemmarna i familjen ärver aktierna. Ägares eventuella make eller barn kan då skyddas genom att en livförsäkring tecknas där den som skall erhålla aktierna insättes som förmånstagare, varvid denne kan lösa ut en make eller barn. Önskar företaget ta in andra ägare bör detta förfarande regleras i aktieägaravtalet. I övrigt bör möjligheten till inlösen vid en ägares bortgång, allvarlig sjukdom eller äktenskapsskillnad samt sanktioner vid kontraktsbrott regleras i avtalet, se mer härom i följande avsnitt.

## **5.3.3 Leffes All Service AB**

### **5.3.3.1 Bakgrund**

Leffes All Service AB grundades av Leif Sundgren i början av 1950-talet. Leif var ensamägare under många år men nyligen genomfördes ett generationsskifte av företaget genom gåva till Leif och hans fru Elsas gemensamma barn Pelle, Jörgen, Eva, Ulla och Kenneth. Aktierna utgör enligt villkor i gåvobrev enskild egendom och de nya ägarna innehar aktierna i företaget med lika delar. I bolagsordningen finns ett hembudsförbehåll som omfattar singularfång och universalfång genom arv med övriga ägare som berättigade till hembud. Hembudsförbehållet saknar reglering av vem som har rätt att ut-

öva de med aktier förenade rättigheterna under hembudstiden. I aktieägaravtalet finns en inlösenklausul för övriga ägare vilken gäller vid singularfång som blir tillämplig i andra hand. I övrigt saknas äktenskapsförord och testamente.

Delägarnas familjeförhållanden är att Pelle är ensamstående sedan många år och har inga barn medan Jörgen är gift med Bettan sedan 20 år och makarna har tre gemensamma barn. Eva är gift med Hasse sedan sju år och makarna har två gemensamma barn och Eva har ett barn från ett tidigare förhållande. Ulla är frånskild för tredje gången och lever ensam med sina tre barn från olika äktenskap och Kenneth är sambo med Lotta sedan 24 år och paret har tre gemensamma barn. Efter några år önskar Jörgen avyttra sina aktier i företaget till sin goda vän Anders som är en duktig entreprenör och som enligt Jörgen med största sannolikhet kan tillföra företaget både kunskap och erfarenhet. Innan försäljningen genomförs genomgår dock Jörgen och Bettan en äktenskapsskillnad. Inte lång tid därefter avlider Ulla under tragiska omständigheter i en bilolycka samtidigt som Kenneth har överlåtit en mindre del av sina aktier i företaget till sin duktige son Linus. Kenneth ångrar sig däremot när det framkommer att Linus vill studera till byggnadsingenjör och inte har något intresse av att i dagsläget bli delägare i företaget.

### **5.3.3.2 Tillämpning av gällande rätt på Leffes All Service AB**

Hembudsförbehållet i Leffes All Service AB gäller vid singularfång och universalfång genom arv vilket innebär att det inte är tillämpligt för Jörgen vid bodelning i anledning av hans och Bettans äktenskapsskillnad. Förfarandet hade, i avsaknad av villkor om enskild egendom genom gåva från Leffe, riskerat innebära att Jörgens maka förvärvat Jörgens aktier i företaget genom bodelning eftersom dessa inte genom äktenskapsförord har gjorts till Jörgens enskilda egendom. Leffe har genom den villkorade gåvan säkerställt att aktierna inte kan förvärfas av Jörgens maka genom äktenskapsskillnaden vilket utgör det enda skydd för att Jörgens aktier förblir i hans ägo.

Jörgen kan överlåta aktierna i företaget till Anders som är skyldig att hembjuda dessa till övriga ägare. Förbehållet saknar beslut om rösträtt under hembudstiden vilket betyder att varken Anders eller Jörgen kan utöva rösträtt under denna tid. Detta resulterar i en obalans hos övriga delägare om bolagsstämmobeslut skall beslutas under hembudstiden. Syskonen utnyttjar emellertid med största sannolikhet sin lösningsrätt och utger ekonomisk kompensation för aktierna. I och med hembudsförbehållet i bolagsordningen skyddas ägarpositionerna i företaget mot oönskade förvärv från utomstående i detta fall.

Vid Ullas tragiska bortgång tillämpas arvsreglerna i ÄB och eftersom Ulla är frånskild blir hennes tre barn dödsbodelägare och ärver hela kvarlåtenskapen. Bolagsordningen innehåller emellertid ett hembudsförbehåll som omfattar förvärv genom arv varför övriga ägare är berättigade att förvärva aktierna genom hembud. Detta blir dock aktuellt först sedan arvsskifte eller avyttring har företagits eller när ett år passerat från dödsdagen. Barnen måste senast vid denna tid hembjuda aktierna till övriga aktieägare och erhåller ekonomisk kompensation för dessa. Även i Ullas fall finns således ett skydd av ägarpositioner som förhindrar att barnen förvärvar aktier i företaget genom arv.

Vad gäller överlåtelsen av Kenneths aktier till sonen Linus utgör återkallelse av en överlåtelse ett av de osäkerhetsmoment som föreligger i samband med hembudsförbehåll. Enligt min mening har Kenneth rätt att återkalla överlåtelsen intill dess att övriga delägare har utnyttjat sin hembuds rätt genom betalning för aktierna genom insättning på Kenneths bankkonto. Först genom betalningen är båda parter bundna men eftersom detta inte har skett kan Kenneth återkalla överlåtelsen av aktier till Linus.

### 5.3.3.3 Analytisk rekommendation

Det rekommenderas att Leffes All Service AB kvarhåller hembudsförbehållet i bolagsordningen men utvidgar detta så det är gällande vid alla slags fång. Detta för att förhindra oönskade förvärv genom arv, bodelning och testamente. Vidare bör rösträtten regleras under hembudstiden för att undvika att ägare tvingas skapa nya röstgrupper. Ett förköpsförbehåll bör däremot gälla i första hand eftersom det skyndar på förfarandet. Ägarantalet har betydelse när det skall bestämmas om förköpsförbehållet skall regleras i bolagsordningen eller genom aktieägaravtal. Ett förköpsförbehåll i bolagsordningen kan vara komplicerat, särskilt om företaget har många ägare, varför reglering i aktieägaravtal i dessa fall är att föredra. Företaget har endast fyra ägare vilket innebär att ett förköpsförbehåll i bolagsordningen är rekommenderat. Ägarna har som syfte att tillsammans driva sin fars verksamheten vidare som ett familjeföretag och skydda sina intressen vilket innebär att ägarna på bästa sätt vill främja deras ägarpositioner. Ägarna bör därmed bortse från samtyckesförbehåll eftersom några nya ägare inte önskas inom den närmsta framtiden och eftersom ägarna inte har några stora expansionsplaner. Förbehållet kan eventuellt infogas i ett senare skede, exempelvis inför en ägarväxling.

Delägarna bör utvidga aktieägaravtalet, främst skyldigheten till inlösen av aktier vid dödsfall, bodelning och om en part drabbas av långvarig och bestående sjukdom som medför förhinder i att delta i bolagets angelägenheter under en period om X månader. Värderingsregler för aktiernas bestämmande, påföljder vid kontraktsbrott, rösträttsregler samt att aktier som omfattas av avtalet skall utgöra parts enskilda egendom skall också regleras. Underlåtelse bör resultera i avtalsbrott och att övriga delägare har rätt till inlösen och/eller att ett stort skadestånd utgår, detta för att uppnå en preventiv effekt att inte företa sådana handlingar. Om aktier utgör enskild egendom och inte omfattas av kvarlåtenskapen genom särskild reglering i aktieägaravtal bör förfördelad make kompenseras med annan egendom eller genom bodelning under äktenskapet i vilket ägarmaken behåller aktier och andra maken erhåller mer av annan egendom. Avtalet kan också omfatta livförsäkringar på motsvarande sätt som för Investment AB, se ovan i avsnitt 5.3.2.3

Om delägarna önskar att deras respektive barn skall överta aktier kan ett testamente upprättas till förmån för dessa. Ur övriga aktieägares perspektiv är det dock fördelaktigare att i aktieägaravtalet införa undantag som exempelvis att förköpsrätt gäller för övriga ägare när överlåtelse önskas till förmån för ägares barn men inte när utomstående vill förvärva del i företaget. Denna reglering bör emellertid endast infogas om det kan förutspås att ett ägarskifte kommer att gestaltas inom en snar framtid till en viss eller vissa angivna personer, företrädesvis en ägares barn som arbetat aktivt i företaget under längre tid och har kapacitet att överta ägandet. Av detta framgår att en specifik person kan anges i aktieägaravtalet. Det kan alternativt regleras att barn har rätt att överta aktier om exempelvis inte förköpsberättigade utnyttjar sin rätt till förköp. I avtalet kan således regleras undantagsbestämmelser av olika slag. Aktieägaravtalet kan av framställningen ovan utformas utifrån ägarnas önskemål med beaktande av att oskäligen avtalsvillkor kan bli föremål för jämkning enligt AvtL 36 § och avtalet bör vara giltigt gentemot en ny delägare efter tillträde.

### 5.3.4 Lampino AB

#### 5.3.4.1 Bakgrund

Gustav driver sedan tjugo år tillbaka en omtyckt restaurang vid namn Lampino i centrala Göteborg tillsammans med sina döttrar Ida och Viveka. Ägarna innehar aktier i före-

taget med lika delar. Gustav är gift med Beatrice, tillika döttrarnas far, sedan många år. Ida är gift med Rikard sedan tolv år och makarna har gemensamma barnen Viktor och Sara som är fjorton respektive nitton år gamla och Viveka är sambo med Johan sedan drygt tio år. I bolagsordningen finns ett förköpsförbehåll där övriga ägare är förköpsberättigade men aktieägaravtal saknas i dess helhet. Enligt äktenskapsförord mellan Gustav och Beatrice utgör Gustavs aktier enskild egendom men en sådan bestämmelse saknas i äktenskapsförordet mellan Ida och Rikard och likaså saknas samboavtal och testamente.

Gustav drabbades nyligen av en hjärtinfarkt och avled kort tid därefter. Deras fars plötsliga frånfälle drabbade familjen hårt och Viveka förlorade drivkraften att arbeta kvar i företaget. En tid därefter vill Viveka avyttra sina aktier i företaget med önskan om att sambon Johan skall erhålla aktierna om förköpsberättigade inte utnyttjar sin rätt. Ida anmäler sitt intresse till förköp men innan Viveka betalar för aktierna ångrar sig Ida och vill avbryta förfarandet med anledning av att Viveka är en stor tillgång i företaget med den erfarenhet hon besitter.

#### **5.3.4.2 Tillämpning av gällande rätt på Lampino AB**

Att bolagsordningen endast omfattas av ett förköpsförbehåll får till följd att övriga ägare inte har något skydd från oönskade förvärv vid Gustavs bortgång. Detta resulterar i att Beatrice som efterlevande maka ärver hela kvarlåtenskapen inklusive aktierna i företaget oavsett att dessa genom äktenskapsförord utgör Gustavs enskilda egendom. Genom bodelningen i anledning av Gustavs död blir Beatrice därmed ny aktieägare i företaget.

Ida har ångrat sin anmälan om förköp av Vivekas aktier eftersom Ida vill behålla Viveka som ägare i företaget och på grund av att det framkommit att Ida saknar ekonomisk förmåga att förvärva dessa. Intill vilken tidpunkt Ida kan ångra sin anmälan om förköp är ett osäkerhetsmoment men Idas anmälan om förköp bör enligt författarens åsikt inte vara bindande förrän Ida har betalat ersättning för aktierna genom insättning på Vivekas bankkonto. Innan dess skall frånträde således kunna ske. Detta med beaktande av att om Ida inte utövar sin förköpsrätt erhåller Vivekas sambo Johan aktierna i företaget enligt önskemål från Viveka vilket resulterar i ännu en ny ägare. Detta antas dock strida mot ägarnas ursprungliga vilja. Om Ida inte på annat sätt kan erhålla likvida medel för att förvärva aktierna återstår endast möjligheten att Beatrice utnyttjar sin förköpsrätt. Beatrice har förvisso ärvt Gustavs kvarlåtenskap men det har emellertid framkommit att egendomen är uppbunden i den stora fastighet som makarna äger och som utgör Beatrices barndomshem. Beatrice vill inte under några omständigheter tvingas avyttra fastigheten och flytta ifrån alla minnen som den representerar. Om varken Ida eller Beatrice utnyttjar sin rätt till förköp blir konsekvensen att Vivekas sambo Johan förvärvar Vivekas aktier i familjeföretaget och vad detta förvärv får för inverkan på företaget är ytterst osäkert.

#### **5.3.4.3 Analytisk rekommendation**

Avsaknaden av hembudsförbehåll har i Lampino AB resulterat i att efterlevande maka förvärvat Gustavs ägarandel. En möjlighet att undgå detta hade varit att Gustav testamenterat sina aktier i företaget till Ida och Viveka eller att övriga ägare genom en inlösenklausul omfattande samtliga fång varit skyldiga att förvärva aktierna om ägare exempelvis önskar avyttra eller avlider. På så vis kan en temporär ägare undvikas. Rekommendationen för framtiden är att infoga ett hembudsförbehåll i bolagsordningen gällande för samtliga fång och ett förköpsförbehåll i aktieägaravtalet som blir tillämpligt



i andra hand och som påskyndar förfarandet vid universalfång. Om ägare förutser att de i framtiden inte har ekonomiska möjligheter att utnyttja en förköpsrätt eller förvärva hembudspliktiga aktier kan däremot ett samtyckesförbehåll vara att föredra om inte företaget står för kostnaden för förvärven. Författaren förespråkar främst ett samtyckesförbehåll eftersom Ida och Beatrice i sådana fall kan vägra samtycke till ett förvärv av Vivekas aktier. Därav föreligger inte något annat alternativ för Viveka än att kvarhålla aktierna i företaget eller att eventuellt avyttra till ett, ur övriga delägars synvinkel, förmånligare pris. Förfarandet leder till att en ny icke önskvärd delägare kan hindras inträde i företaget på ett effektivt och kostnadsfritt tillvägagångssätt. En motiverad vägran bör bedömas med beaktande av företagets intresse eftersom en ny aktieägare kan ha stridande intressen vilket inte främjar tillväxt i företaget.

Författaren har en reserverad inställning till samtyckesförbehåll eftersom syftet med avyttringsbegränsningar är att ägare skall driva företaget tillsammans och skydda sina intressen från utomståendes förvärv men i detta fall framstår emellertid förbehållet som motiverat. Detta styrks ytterligare av att förbehållet kan vara fördelaktigt om en ägarväxling till Idas barn är önskvärd inom en inte alltför långtgående framtid och om ägarna inte önskar en större ägarkrets. Samtyckesförbehållet bör primärt infogas i aktieägaravtalet där det kan kompletteras med en rätt för mottagande parter att lösa aktierna genom ett tillägg om att ”mottagande parter eller någon av dem har, om de så önskar, rätt att lösa överlåtande parts aktier på de i överlåtande parts begäran angivna villkoren och att inlösen i sådant fall skriftligen skall påkallas inom två månader från det att begäran om samtycke mottagits. Om fler vill lösa in aktier skall fördelning ske i förhållande till tidigare aktieinnehav”. Ägarna bör i övrigt utan dröjsmål reglera deras inbördes förhållanden i aktieägaravtalet.<sup>198</sup>

## 5.4 Reflektioner och synpunkter

### 5.4.1 Inledning

Av ovanstående redogörelse framgår att vad som är fördelaktigt i ett visst företag inte alltid är lämpligt i ett annat utan är beroende av det enskilda företaget respektive ägares unika situation. Det kan dock konstateras att det genom olika förbehåll går att skapa ett visst skydd av ägarpositioner men detta skydd är förenat med osäkerhetsmoment och nackdelar som måste konkretiseras genom lagstiftningens försorg. Skydden är omständiga och att upprätta ett förhållandevis starkt skydd kräver mycket tid, kunskap och engagemang från inblandade parter. Vare sig företaget är nystartat, övergått genom en ägarväxling till den yngre generationen eller varit ett etablerat företag i många år saknar lagstiftningen dessvärre en lämplig helhetslösning som är anpassad till små och medelstora företags särskilda behov. Detta samtidigt som skyddet någonstans måste upphöra för att inte vara alltför långtgående och leda till svåra inlåsnings effekter. Man kan likaledes ifrågasätta om skydd av ägarpositioner är behövligt eller om det bör avskaffas. Att överlämna åt varje enskilt företag att bestämma sina egna skyddsregler skulle sannolikt innebära svåra inlåsnings effekter och att majoritetsägare får alltför stor makt. Det kan likaså vara oskäligt och ägare som inte upprättar skyddsregler står inför stora svårigheter om en oönskad situation uppstår. Det är därmed inte önskvärt att det enskilda företa-

---

<sup>198</sup> För mer information om vad aktieägaravtalet kan innehålla, se ovan i avsnitt 5.3.2 och 5.3.3 om Investment AB respektive Leffes All Service AB.

get på egen hand och utan hinder i lagstiftningen skall tillåtas utarbeta egna skydd. Skyddet av ägarpositioner skall således kvarstå.

Av de fiktiva företagen framgår att hembudsförbehåll erbjuder ett bra skydd i många fall och bör regleras i bolagsordning. Förköpsförbehåll är ett bra komplement till hembud om övriga ägare är förköpsberättigade och har ekonomisk möjlighet att förvärva aktierna. Förköp i bolagsordningen är att föredra om ägarantalet inte är många och utgångspunkten bör vara en gräns omkring tio aktieägare och i annat fall är förköp i aktieägaravtal att rekommendera samt att avtalet kan kompletteras utifrån ägarnas egna önskemål och motsvarande gäller för samtyckesförbehåll. Samtyckesförbehåll i bolagsordningen är att föredra om ägare förutser en ägarväxling inom en inte alltför långtgående framtid och om ägare/bolaget har begränsade resurser att förvärva aktier vid hembud eller förköp samt om företaget inte önskar ett större antal ägare. Vad gäller aktieägaravtal är den största nackdelen med detta att aktieägaravtalets bundenhet begränsas till avtalsparterna och att bundenheten gentemot tredje man är osäker. Om en ny aktieägare skall tillträda avtalet efter en överlåtelse kan endast sanktioner göras gällande mot den tidigare delägaren och det som krävs för att binda tredje man är enligt författarens mening enbart förbehåll i bolagsordningen.

#### **5.4.2 Är skyddet av ägarpositioner tillräckligt starkt?**

ABL presenterar en omfattande och utförlig lagstiftning som är bra så länge alla aktieägare är nöjda. ABL kan däremot vid ett flertal tillfällen framstå som mindre lämpad och komplicerad för privata aktiebolag, främst små och medelstora sådana, med inriktning på skyddsregler. Detta eftersom regelverket i ABL är uppbyggt och inriktat på skydd till publika aktiebolag som inte önskar begränsa den fria omsättningen av aktier. Små och medelstora företags skyddsbehov måste emellertid bedömas för sig med beaktande av att lagstiftningen har svårt att tillgodose alla aktiebolags särskilda behov. Att överlämna åt dessa företag att upprätta ett skydd på egen hand är både kostsamt och tidskrävande och stor osäkerhet råder om skyddet är tillräckligt när det väl behöver användas.

Det är rekommenderat att ägare upprättar avyttringsbegränsningar i bolagsordningen och aktieägaravtal när verksamheten grundas men det kan vara lättare sagt än gjort. Detta eftersom ägare i ett sådant skeende ser optimistiskt på framtiden med mål och förväntningar. Det är därmed svårt att förutse alla tänkbara hot som kan skada företaget framöver vilket kan leda till en mental förnekelse över dessa hot. Denna problematik kan likställas med att vid ett äktenskaps ingående planera för en äktenskapskillnad genom upprättande av äktenskapsförord. Samtidigt uppskattas i allmänhet inte ett samtal med maken om att omvandla aktier i företaget till enskild egendom genom äktenskapsförordet. När ett helt familjeföretag skall åstadkomma ett tillfredsställande skydd av ägarpositioner är det en mer ingripande process och ett flertal intressen skall tillgodoses.

Av det sagda framgår att det är svårt att upprätta ett fullgott skydd genom den lagstiftning som råder och aktieägaravtalets begränsade rättsverkan. Detta eftersom samtliga aktiebolag lyder under ABL och att aktier är fritt överlåtbara samt att osäkerhet föreligger om aktier kan klassificeras som särskild egendom eller inte. Teoretiskt kan erbjudna skydd framstå som starka men i praktiken uppstår många komplikationer och osäkerhetsmoment. Att åstadkomma ett heltäckande skydd för alla tänkbara situationer med hänsyn till ägares skyddsbehov framstår som näst intill omöjligt. Aktieägaravtal är förvisso ett komplement men med beaktande av dess begränsade rättsverkan blir bedöm-

ningen dessvärre inte en annan. Lagstiftningen är bristfällig och missgynnar små och medelstora företags skyddsbehov eftersom lagstiftningen inte är anpassad eller tillräckligt flexibel till förmån för dessa företag. Det ovan sagda får till konsekvens att skyddet av ägarpositioner i små och medelstora företag inte är tillräckligt starkt.

### 5.4.3 Skyddet av ägarpositioner *de lege ferenda*

De finns mycket att se över *de lege ferenda* avseende skydd av ägarpositioner men det författaren främst vill understryka är följande. Eftersom skyddet av ägarpositioner enligt författarens mening inte är tillräckligt starkt bör en särskild bolagslag för privata aktiebolag införas som, till skillnad mot ABL, överensstämmer med verkligheten genom att bland annat förenkla beslutsfattandet. Författaren efterfrågar en bolagslag som är flexibel och bättre anpassad för att tillgodose dessa företags särskilda behov och som är dispositiv, dock med en del tvingande skyddsregler som gäller per automatik. Ansvaret ligger sedan på det enskilda företaget att utifrån regelsystemet välja om det önskar en omfattande skyddsmodell eller ett mindre omfattat alternativ, dock kvarstår det grundläggande skyddet oberoende av vilket alternativ som väljs. Grundtanken är att så mycket som möjligt av det som idag reserveras för reglering genom aktieägaravtal skall omfattas av bolagslagen och bli gällande gentemot företaget. Det medför att osäkerheten avseende godtrosvärv och bundenhet gentemot tredje man bortfaller. Med beaktande av att omkring 90 procent av alla aktiebolag i Sverige har hembudsförbehåll i bolagsordningen är den fria omsättningen av aktier ständigt inskränkt vilket tyder på att dessa ändringar är motiverade. Genom bolagslagen skall aktier i privata aktiebolag inte vara fritt överlåtbara och skall utgöra särskild egendom och därmed inte omfattas av en bodelning mellan makar. Ett flertal begränsningar skall ingå och endast ett skriftligt avstående med samtliga aktieägares samtycke skall resultera i att skyddet borttages med undantag för tvingande skyddsregler.

Enligt författarens mening bör en slags ”oberoendeklausul” regleras i bolagslagen som omfattar alla slags fång och som är gällande gentemot dödsbon omedelbart vid dödsfallet. Genom klausulen har aktieägaren en rätt att kvarhålla sina aktier i företaget och övriga ägare har i andra hand en oinskränkt rätt till inlösen av aktierna oberoende av om ägaren exempelvis avlider, genomgår en äktenskapsskillnad, avslutar sitt ägande och/eller sin anställning eller har ekonomiska svårigheter som gör att ersättning för aktierna är behövligt. Därmed har den enskilda ägaren en rätt att behålla sina aktier om det är möjligt och i andra hand har övriga ägare en tvingande rätt att förvärva aktierna oberoende av händelsens ursprung. Genom denna ”oberoendeklausul” undviks nackdelarna med hembud, samtycke och förköp och istället presenteras en helhetslösning för alla tänkbara situationer. Olägenheter angående universalfång vid förköp och samtycke bortfaller samtidigt som det undviks att aktier omfattas av en bodelning i anledning av äktenskapsskillnad eller vid den ena makens död. Dödsbodelägare inträder inte som nya aktieägare i bolaget eftersom befintliga aktieägare har en tvingande inlösenrätt till aktierna från dödsboet omedelbart vid dödsfallet. Det sagda bör även vara tillämpligt gentemot en ensam dödsbodelägare för vilken bodelning eller arvskitte inte blir angeläget. Det resulterar i att dödsbodelägare inte kan förvärva aktierna men har rätt till ersättning för dess värde vilket upptas i bouppteckningen. Den föreslagna klausulen torde medföra minsta möjliga påverkan på företagets ägarpositioner och förvärv av arvingar undviks. Från klausulens tillämpningsområde bör emellertid testamentariska förordnanden undantas.

Ägare har genom en bolagslag således en grundläggande trygghet i att om en enskild ägare inte har möjlighet eller avsikt att kvarhålla sina aktier i företaget har övriga befintliga ägare en tvingande rätt att förvärva dessa med lika del varför maktförhållandena mellan dessa ägare upprätthålls och familjeföretaget fortlever. Om övriga delägare med samtliga delägares samtycke inte önskar förvärva aktierna övergår äganderätten till den som aktieägaren önskar överlåta aktierna till och övriga delägare är då införstådda med avståndets konsekvenser. Genom föreskrift i lag skall antalet påtänkta personer som skall vara berättigade att förvärva aktierna om övriga aktieägare avstår framgå, alternativt att dessa personer erhåller ersättning för aktierna om övriga aktieägare väljer att lösa in dessa vilket exempelvis kan gälla till förmån för make eller barn. Därmed uppstår inte de komplikationer som riskerar inträffa vid samtycke och förköp som omfattar universalfång. Genom ”oberoendeklausulen” upprätthålls många av fördelarna med tillåtna förbehåll enligt bolagsordningen varför dessa tre förbehåll kan överges, alternativt modifieras genom anpassning till små och medelstora familjeföretags särskilda behov. ”Oberoendeklausulen” framstår således som ett lämpligt alternativ för att uppnå ett starkare skydd av ägarpositioner.

Aktier kan genom äktenskapsförord utgöra enskild egendom men det är ett osäkert instrument eftersom det kan ändras om makarna är överens och enskild egendom ärvs av den efterlevande maken vid bodelning i anledning av en makes död. Med beaktande av det stora antalet äktenskapsskillnader i Sverige är bolagslagen med dess tillhörande rättsregler berättigad. En make kan förvisso lösas ut genom förbehåll i bolagsordningen och aktieägaravtal men det kan medföra stora kostnader och innebära framtida likviditets- och/eller investeringsproblem för företaget. Ekonomisk kompensation till arvingar och en befintlig rätt för ägare att förvärva en avlidens ägares aktier vid dödsfall är ett alternativ men riskerar att bli kostsamt för företaget. För att bodelning mellan makar inte skall medföra en snedfördelning gentemot den andra maken som kan tvingas dela med sig av sitt giftorättsgods bör en jämningsregel emellertid införas.

Skyddet av ägarpositioner förstärktes genom ABL år 2005 på grund av införandet av förköps- och samtyckesförbehåll i bolagsordningen. Skyddet är dessvärre inte tillräckligt starkt vilket medför att lagstiftaren måste ta skyddsbehovet på allvar och förstärka detta till förmån för delägare i små och medelstora företag. En särskild bolagslag främjar expansion och tillväxt och innebära att aktieägaravtal får minskad betydelse genom det kompletterande skydd som aktieägaravtal erbjuder i stor utsträckning torde tillgodoses genom bolagslagen. Fördelarna med en ny bolagslag övervinner de nackdelar som föreligger enligt gällande rätt, främst den fria omsättningen av aktier. En bolagslag torde öka förutsebarheten och innebära att de krav som ställs på dagens företagare att genom lagstiftning upprätta ett fullgott skydd elimineras. Det är av stor betydelse att delägare förstår regelverket men dessa har dessvärre bristande kunskap om detta vilket inte endast kan beskyllas dem utan lagstiftaren får ta på sig en del av ansvaret för lagstiftningens svårtillämpning och oanpassning till dessa företag. En bolagslag anpassad för privata aktiebolag, främst små och medelstora, tryggar framtida investeringar och planeringar samt underlättar för både existerande företag och nyföretagande vilket främjar näringslivets utveckling. Det underlättar även för juridisk expertis i utformandet av ett fullgott skydd samtidigt som det skapas ett grundläggande skydd som, om inget annat regleras, bättre tillgodosar ägarpositioner i dessa företag. Det sagda innebär också att utomstående som önskar förvärva aktier i företaget är medveten om vilka begränsningar som är allmänt vedertagna i dessa företag. Nackdelar med en särskild bolagslag för dessa företag är att aktiers fria omsättning bortfaller och att företagare som inte önskar något

skydd påförs ett grundläggande skydd som är tvingande. Det är enligt författarens ståndpunkt emellertid bättre att den övervägande majoriteten ägare i små och medelstora familjeföretag tillfredsställs med att erhålla ett starkt skydd. Det sagda innebär att fördelarna av en dylik lagstiftning överväger dess nackdelar. En särskild bolagslag är således att föredra framför att förenkla regelsystemet i ABL som även fortsättningsvis kan vara anpassat för det begränsade antalet publika aktiebolags behov.

#### 5.4.4 Avslutande kommentarer

Genom denna uppsats har författaren konstaterat att gällande rätt inte erbjuder ett tillräckligt starkt skydd av ägarpositioner i små och medelstora familjeföretag. Det har även ifrågasatts om skyddet helt borde avskaffas men skyddet skall enligt författarens mening behållas men lagstiftaren måste bli medveten om dessa företagens särskilda behov av skydd och inse att ABL inte tillgodoser alla aktiebolag i Sverige på ett likvärdigt sätt. När regelverket är ämnat för en viss kategori företag, i detta fall publika aktiebolag, men inte är anpassat till andra företag kan ifrågasättas varför detta inte kommit lagstiftaren till insikt tidigare i form av två separata lagstiftningar. Detta eftersom avyttrings begränsningar har inverkan på privata aktiebolag, främst små och medelstora, och med tanke på att publika aktiebolag är förhindrade att i bolagsordningen infoga begränsningar i aktiers fria omsättning. ABL tillgodoser publika aktiebolag men för det stora antalet privata aktiebolag behövs en ny lag utarbetad efter dessa företags särskilda skyddsbehov.

Förslag på lagändringar presenterade i ett *de lege ferenda* perspektiv bygger på den uppfattning författaren erhållit under uppsatsens gång om att erbjudna skydd utgör ett komplext och svårtillämpat område och att det råder ovetskap hos ägare i små och medelstora familjeföretag om hur dessa skyddsregler skall tillämpas för att bästa möjliga skydd skall erhållas. Dessa skydd är svåra att tillämpa i praktiken vilket grundar sig på att det saknas en enhetlig lösning om vilka skydd ett företag skall upprätta och eftersom företagens behov varierar i det oändliga. Författaren efterfrågar därför en lagstiftning som är modifierad och tillgodoser det samhälle vi lever i. Det viktigaste är att denna bolagslag erbjuder ett tvingande grundläggande skydd och att den är flexibel samt att det råder valfrihet i om skyddet därutöver skall vara omfattande eller om ett mindre omfattande skydd är tillräckligt i det enskilda företaget. Framtiden får utvisa om en särskild bolagslag för privata aktiebolag upprättas som med största sannolikhet skulle erbjuda ett starkare skydd av ägarpositioner i små och medelstora familjeägda aktiebolag. En bolagslag som tar hänsyn till delägare i dessa företags särskilda skyddsbehov och som avspeglar den verklighet dessa företag verkar i är författarens förhoppning *de lege ferenda*.

## 6 Slutsats

Syftet med denna uppsats har varit att utreda gällande rätt vid skydd av ägarpositioner i familjeägda små och medelstora företag, mer specifikt har utretts rättsläget huruvida delägare, genom avyttringsbegränsningar, kan erhålla ett tillräckligt starkt skydd mot oönskade aktieförvärv från nya ägare. Ytterligare ett syfte har varit att ge vissa synpunkter om skyddet av ägarpositioner *de lege ferenda*. Skyddet genom hembuds-, förköps- och samtyckesförbehåll i bolagsordningen enligt ABL har särskilt uppmärksammats som möjligheter att begränsa den fria omsättningen av aktier och därmed skydda ägarpositioner mot oönskade förvärv vilka gäller gentemot bolaget. Vid sidan av ABL har aktieägaravtal presenterats som ett kompletterande skydd som är bindande aktieägare emellan enligt avtalsrättsliga regler. Utöver dessa skydd har familjerättsliga instrument, främst äktenskapsförord och testamente rekommenderats såsom familjerättsliga skydd.

Uppsatsens utredning ger slutsatsen att det är svårt att skydda ägarpositioner på ett fullgott sätt. Detta grundar sig på att lagstiftningen tillgodoser stora, främst publika aktiebolag, som inte önskar begränsa den fria omsättningen av företagets aktier. Med beaktande av detta är lagstiftningen inte anpassad till delägare i små och medelstora företags särskilda behov av skydd och avspeglar sällan den verklighet som dessa företag verkar i. Aktieägare kan förvisso komplettera skyddet i ABL genom aktieägaravtal utifrån det enskilda företagets behov men aktieägaravtal har dessvärre begränsad rättsverkan. Det är således svårt för aktieägare i dessa företag att tillgodogöra sig erbjudna skydd på ett för företaget fördelaktigt sätt. Skyddet av ägarpositioner är enligt författarens åsikt inte tillräckligt starkt främst med beaktande av att lagstiftningen saknar flexibilitet och valfrihet och att aktieägaravtal endast binder aktieägare.

Eftersom författaren konstaterat att skyddet av ägarpositioner inte är tillräckligt starkt bör delar av gällande rätt lämpligen ses över för att förstärka skyddet för delägare i små och medelstora företag. Det kan finnas ett flertal områden som behöver omarbetas och modifieras men vad författaren främst förespråkar är en särskild bolagslag för privata aktiebolag *de lege ferenda* som är dispositiv men med vissa tvingande skyddsregler. Genom bolagslagen skall aktier inte vara fritt överlåtbara och utgöra särskild egendom vilket innebär att ett skydd per automatik upprättas. Detta skydd kan endast upphöra genom samtliga ägares samtycke med undantag för det tvingande skyddet. Bolagslagen kan förslagsvis innehålla en slags ”oberoendeklausul” som fångar upp mycket av fördelarna med förbehållen tillåtna enligt bolagsordningen i ABL vilket gör att dessa förbehåll kan borttas, alternativt modifieras genom en bättre anpassning till ägare i dessa företags särskilda skyddsbehov.

En ny bolagslag torde förhoppningsvis medföra att aktieägaravtalet får minskad betydelse eftersom ett stort antal skydd som idag reserveras för reglering i aktieägaravtal kan omfattas av den nya bolagslagen. Det innebär att skyddet i bolagslagen gäller gentemot bolaget och att godtroshetsförvärv samt osäkerheten kring tredje mans bundenhet till aktieägaravtal bortfaller. Skyddet för privata aktiebolag, främst små och medelstora, torde med stor säkerhet förstärkas genom en bolagslag där behovet för ägare i dessa företag togs tillvara vilket bidrar till ett bättre företagsklimat som främjar näringslivets utveckling. Det viktigaste *de lege ferenda* är att skyddet av ägarpositioner förstärks vilket främjar utveckling, investering och dessa företags fortlevnad som ett familjeföretag.

## Referenslista

### Propositioner

Proposition 2004/05:85 Om ny aktiebolagslag

Proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.

### Rättsfall

#### Högsta domstolen

NJA 1954 s. 445	s. <b>12</b>
NJA 1977 s. 726	s. <b>10, 11, 17</b>
NJA 1980 s. 705	s. <b>25</b>
NJA 1981 s. 693	s. <b>26</b>
NJA 1982 s. 589	s. <b>26</b>
NJA 1989 s. 452	s. <b>35</b>
NJA 1991 s. 284	s. <b>30</b>
NJA 1992 s. 163	s. 26
NJA 1998 s. 534	s. <b>29</b>

#### Hovrätterna

RH 1982:68	s. <b>26</b>
RH 1999:16	s. <b>28</b>

### Litteratur

Agell, A & Brattström, M, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, fjärde upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2008

Bergström, C & Samuelsson, P, *Aktiebolagets grundproblem*, tredje upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009

Cadman, J, *Shareholders' Agreements*, Fourth Edition, Sweet & Maxwell, London, 2004

Danielsson, H & Sund, L-G, *Familjeägda aktiebolag och generationsskiften - En översikt*, andra upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2005

Grauers, F, *Ekonomisk familjerätt, makars, och sambors egendom och bostad: gåva, arv, testamente och bodelning*, sjätte upplagan, Thomson fakta, Stockholm, 2006

Johansson, S, *Nials Svensk associationsrätt i huvuddrag*, nionde omarbetade upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2007

Kansmark, J & Roos, CM, *Aktieägaravtal, en kortfattad handbok*, andra upplagan, CE Fritzes AB, Stockholm, 1994

Lehrberg, B, *Praktisk Juridisk Metod*, femte upplagan, Institutet för bank- och affärsjuridik (IBA), Uppsala, 2006

Roos, CM, *Avtal och rösträtt: en aktiebolagsrättslig studie*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1969

Saldeen, Å, *Arvsrätt: en lärobok om arv, boutredning och arvskifte*, tredje upplagan, Iustus Förlag Uppsala, 2006

Sandström, J, *Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie*, Norstedt, Stockholm, 1976

Sandström, T, *Svensk aktiebolagsrätt*, andra upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2007

Sjöman, E, *Hembud, förköp och samtycke, En kommentar till 4 kap. 7-36 §§ aktiebolagslagen*, andra upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008

Sund, L-G & Bjuggren, P-O, *Generationsskifte av små och medelstora familjeägda aktiebolag: en studie i ekonomisk familjerätt, associations- och skatterätt samt rättsekonomi*. Iustus Förlag, Uppsala, 2001

Sund, L-G, *Skydd av ägarpositioner i familjeägda små och medelstora aktiebolag, en studie i familje- och associationsrätt*, Iustus Förlag, Uppsala, 2008

Walín, G, *Kommentar till Ärvdabalken D.2 (18-25 kap.): Boutredning och arvskifte: sambolagen, FAL m.m.*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 1993

## **Artiklar**

Belcher, D.I., "Buy-sell agreements for family businesses", American Law Institute, (C 939 ALI-ABA-211), 1994

Sund, L-G, Andersson, J & Humphreys, E, *A European private company and share transfer restrictions*, opublicerad IHH, 2009

Sund, L-G & Bjuggren, P-O, *Family-owned, limited close corporations and protection of ownership*, European Journal of Law and Economics, 23 Springer Science+Business Media, LLC, 2007

Sund, L-G & Bjuggren, P-O, *Ownership restrictions, risk and team considerations in family-owned businesses*, opublicerad, IHH, 2009

Sund, L-G & Bjuggren, P-O, *Protection of ownership in family firms. Post-sale purchase clauses and management perspective*, opublicerad, IHH



## Övrigt

Företagarna, *Företag till salu: Vem tar över företagen när 40-talisterna går i pension? Generationsskifte*, Företagarna, Stockholm, Rapport april 2009,

[http://www.foretagarna.se/templates/ContentReport\\_\\_\\_118903.aspx](http://www.foretagarna.se/templates/ContentReport___118903.aspx).

hämtad 2009-09-07

Möte med Mikael Edström, advokat på Gärde Wesslau Advokatbyrå, Jönköping, 2009-11-19

Nutek 2007:2, *Ägarskiften med förnuft och känsla. Vägledning inför ägar- och ledarskiften i företag*. NUTEK Förlag, Stockholm, 2007

NUTEK B 2004:6, *Ägarskiften och ledarskiften i företag: En fördjupad analys*, NUTEK Förlag, Stockholm 2004

Statistiska Centralbyrån och Arbetskraftsundersökningar, *kort om nationalräkenskaperna- metoder och källor*

[http://www.scb.se/Pages/Standard\\_\\_\\_36657.aspx](http://www.scb.se/Pages/Standard___36657.aspx)

hämtad 2009-09-18

Örlings PricewaterhouseCoopers Gruppen AB, *Tillväxt i familjeföretag*, Örlings PricewaterhouseCoopers Gruppen, Stockholm, 2006

